DIFERÈNCIES EN LES TERMINACIONS FLEXIVES DELS ELEMENTS NOMINALS*

1. Introducció

Un dels temes controvertits en la flexió nominal del català —i d'altres llengües romàniques—és el caràcter gramatical que tenen les terminacions àtones tradicionalment relacionades amb *gènere*.[1] En general, s'identifiquen els sufixos següents (veg., p. ex., Mascaró 1986: § 40; Viaplana 1991; Lloret & Viaplana 1992; Clua 2002; Pérez Saldanya *et alii* 2004: § 2.2): casos regulars, majoritaris, amb absència de sufix en els masculins (*pal*) i presència del sufix *a* en els femenins (*taul-a*); casos bastant freqüents, però minoritaris en relació amb els anteriors, amb absència de sufix en femenins (*sal*) i presència de *o* en masculins (*sur-o*) —la terminació *o* en masculins és bastant freqüent sobretot si tenim en compte els plurals que la presenten per motius morfològics (masculí) i fonològics (evitar el contacte de sibilants) (*pis-o-s*)—; casos bastant menys freqüents ja amb presència de *e* en masculins i femenins (*par-e*, *mar-e*) o amb presència de *a*, *u* [w] en masculins (*map-a*, *dé-u*), i casos esporàdics amb presència de *o* en femenins (*mot-o*), *os* en masculins (*cosm-os*) i, en masculins i femenins, *i* (*bigot-i*, *diòces-i*), *u* [u] (*sudok-u*, *trib-u*), *s* (*temp-s*, *bili-s*), *is* (*cut-is*, *derm-is*), *us* (*vir-us*, *ven-us*), *es* (*pàncre-es*, *càri-es*).

(*) Aquest treball forma part del projecte FFI2010-22181-C03-02 (veg. <http://www.ub.edu/GEVAD>), finançat pel Ministerio de Economía y Competitividad i el FEDER, i del grup de recerca consolidat 2009SGR521, finançat per la Generalitat de Catalunya. Com que amb el mestre, amic i col·lega Joaquim Viaplana he compartit durant molts anys la docència de l'assignatura *Morfologia catalana*, que vaig cursar amb ell el curs 1983-1984, al Departament de Filologia Catalana de la Universitat de Barcelona, aquest article d'homenatge recull qüestions de flexió nominal que han anat sorgint a l'hora de preparar el material de classe per la seva actitud inquisitiva davant els fets lingüístics i sobre les quals hem discutit a bastament i investigat plegats. Agraeixo a Jesús Jiménez els valuosos comentaris al primer esborrany de l'article.

1. El terme *nominal* al·ludeix, de forma conjunta, als substantius i als adjectius (i també als determinants, als quantificadors i als pronoms). Amb els termes habituals *nom* i *adjectiu* designo, respectivament, les categories lèxiques del *nom (substantiu)* i del *(nom) adjectiu*.

La taula 1 exemplifica les terminacions en els noms, que presenten tota la gamma possible. Com és habitual, el caràcter afixal de les terminacions es justifica per la seva absència en presència d'un altre sufix al darrere (*pal-et*, *taul-ell*, *sur-ar*, *par-às*, *mar-ona*, *map-ar*, *de-ïtat*, *mot-assa*, *còsm-ic*, *bigot-ut*, *dioces-à*, *sudok-et*, *trib-al*, *temp-oral*, *bili-ar*, *cut-ani*, *derm-osi*, *vir-al*, *ven-eri*, *pancre-àtic*, *cari-ogen*; cf. casos amb la vocal com a part de l'arrel: *divorci/divorci-ar*, *ritu/ritu-al*, etc.).

	Ø	*a*	*o*	*e*	*u*	*i*	*s*	*is*	*us*	*es*	*os*
Masculí	pal	map-a	sur-o	par-e	dé-u sudok-u	bigot-i	temp-s	cut-is	vir-us	pàncre-es	cosm-os
Femení	sal	taul-a	mot-o	mar-e	trib-u	diòces-i	bili-s	derm-is	ven-us	càri-es	

Taula 1. Possibles terminacions dels noms

Des de la perspectiva fonològica, en les varietats dialectals amb reducció vocàlica de la vocal baixa i de les mitjanes anteriors cap a la vocal neutra, els grups amb vocals *a* i *e* conflueixen (terminació /ə/); igualment, en les que presenten reducció de les vocals arrodonides cap a l'arrodonida alta, els grups amb vocals *o* i *u* conflueixen (terminació /u/). Canvia així el nombre de possibles ocurrències: per una banda, *e* dels femenins (*mar-e*) se suma al sufix regular *a* femení (*taul-a*), i *e* i *a* dels masculins conflueixen (*par-e*, *map-a*); per l'altra, els casos de *o* femení (*mot-o*) se sumen als de *u* femení (*trib-u*), mentre que els de *u* [u] masculí (*sudok-u*) —i potser els de *u* [w] masculí (*europe-u*)— poden sumar-se als del sufix *o* de masculí (*sur-o*) i els de *os* masculí (*cosmos*) als de *us* masculí (*virus*). Convé notar, però, que no es poden fondre totes les terminacions *e* amb les de *a* ni totes les terminacions *o* amb les de *u*, si es tenen en compte les següents consideracions fonològiques. En primer lloc, hi ha excepcions lèxiques, és a dir, mots concrets —amb molta variació— en què *e* i *o* finals se solen pronunciar —malgrat les recomanacions de la normativa— sense reduir a [ə] i [u], respectivament: *piràmid*-[e], *class*-[e], *libid*-[o], cosm-[o]s, etc., les quals, per tant, no poder ser atribuïdes a /ə/ i /u/, respectivament, sinó a /e/ i /o/ (veg., p. ex., Mascaró 1983: 50; Palmada 1994: § 2.2.4.1; Bonet & Lloret 1998: § 2.4.3; Mascaró 2002: § 2.6.2; Wheeler 2005: § 2.3.11). En segon lloc, hi ha aspectes relacionats amb la inhibició de la reducció vocàlica per motius contextuals que advoquen per interpretar la marca regular de femení com a /a/, en comptes de com a /ə/: s'explica així, per exemple, la diferència entre, per una banda, les pronúncies de *nàus**ea*** [eə] (*[əə]), *cr**ea**ció* [eə] (*[əə]) i *cr**ea**r* [eˈa] (*[əˈa]), amb conservació de [e] àtona (derivada de /e/ o /ɛ/) davant /a/, i, per l'altra, les pronúncies reduïdes a *v**eh**ement* [əə] (*[eə]) i *Abr**aha**m* [əˈa] (*[aˈa]), amb [ə] (derivada de /ə/) davant /ə/ àtona o /a/ tònica (veg., p. ex., Mascaró 1983: 49-50; Palmada 1994: § 2.2.4.2; Bonet & Lloret 1998: § 2.4.3; Mascaró 2002: § 2.6.1; Wheeler 2005: § 2.3.9).[2]

2. En la bibliografia esmentada, s'ofereixen altres possibles interpretacions fonològiques relacionades amb la subespecificació, irrellevants per a l'objectiu d'aquest treball.

Finalment, les terminacions *u* de les formes masculines no són fonèticament iguals (*dé-u* [w] vs. *sudok-u* [u]) i en formes femenines només apareix *u* [u] (*trib-u*). A primer cop d'ull, la diferència pot semblar merament fonètica ([u] i [w] poden derivar de /u/, segons el context postconsonàntic o postvocàlic en què ocorrin); però Mascaró (1986: 97-98) ja apunta una diferència addicional: [w] només apareix derivada de la terminació *u* postvocàlica dels masculins (mai de *o*), mentre que [u] pot derivar de *u* o de *o* postconsonàntiques. Encara que en el lèxic tradicional no hi ha masculins amb *o* postvocàlica, Mascaró fa notar que «un castellanisme no inclòs al *DGLC* [ni al *DIEC*], però prou aclimatat, com *tio* té *u* final i no *w* (*tíu*, **tíw*) [...]. De la mateixa manera, [...] tenim *guine*[u]-*senegalès* o *sòdi*[u]-*potàssic* i no pas **guine*[w]-*senegalès* i **sòdi*[w]-*potàssic*. I tenim, encara que els diccionaris no donin entrada a la segona forma, el contrast entre *europe*[w] i *europe*[u]-*nord-americà* (*europeu* i *europeo-nord-americà*, respectivament)». I encara cal sumar-hi el contrast entre la pronúncia d'un prefix culte com *tio*, amb hiat *ti*[u]*àcid*, *ti*[u]*carbònic* i no pas amb diftong (**ti*[w]*àcid*, **ti*[w]*carbònic*). Una última diferència que cal afegir entre les terminacions *u* és que tan sols [w] apareix en mots masculins de parelles oposades per gènere del tipus *europeu/europea* o *déu/dea*, mentre que [u] apareix en algun femení (*tribu*) i en algun manlleu masculí (*sudoku*). És millor, per tant, distingir la primera com a *u* (no vocàlica) i la segona com a *u* (vocàlica), amb les convencions *w* i *u*, respectivament.

Per les raons exposades, parteixo de la diferència entre les terminacions *a* i *e*; *o* i *u*, i *u* i *w*, amb conseqüències pertinents —com es demostrarà més endavant— per a la distribució de les terminacions quant a possibles exponents de gènere gramatical. Per a l'objectiu del treball, un avantatge afegit de partir d'aquestes formes de citació —juntament amb les de Ø, *i*, *s*, *is*, *us*, *es*, *os*— és que permet de plantejar una descripció més homogènia de les varietats del català des del punt de vista morfològic.[3]

2. Tractament morfològic de les terminacions nominals en la bibliografia

A partir de la distribució dels elements terminals nominals, els estudiosos han coincidit a establir dues generalitzacions: (*a*) els elements tradicionalment relacionats amb el gènere masculí són no marcats amb relació als femenins; (*b*) la marca regular de l'anomenat gènere masculí és l'absència de sufix (també anomenada terminació «zero», Ø), mentre que la del femení és la presència del sufix *a* —totes les altres terminacions són idiosincràtiques i, per tant, han

3. Les adaptacions fonològiques que es puguin fer d'acord amb el sistema de reducció vocàlica de cada varietat no han de suposar cap problema per a l'anàlisi que es proposarà; ans al contrari, l'anàlisi seria més simple per a les varietats amb reducció cap a [ə] i [u].

d'anar lèxicament marcades, excepte les que es poden derivar de fenòmens fonològics regulars relacionats amb l'epèntesi (veg. § 3).

Enfront de les asseveracions anteriors, les preguntes que persisteixen són, en primer lloc, si totes les terminacions (no epentètiques) són exponents —o no— d'una mateixa categoria gramatical i, en segon lloc, de quina —o quines— categoria gramatical es tracta. Les interpretacions presents a la bibliografia van des de considerar, en un extrem, que totes les terminacions són marques de gènere (cf. (*a*)) fins a considerar-les totes, en l'extrem oposat, com a marques de classes flexives formals (cf. (*b*), (*g*)), amb posicions més centrals que distingeixen entre conjunts de terminacions (cf. (*c*)-(*f*)). Destaquen les següents aportacions:

(*a*) Considerar totes les possibles terminacions com a morfs de gènere, masculí ([–femení]) o femení ([+femení]) (veg., p. ex., Mascaró 1986: 99; Clua 2002: 501).

(*b*) Considerar totes les terminacions com a morfs de diferents classes flexives nominals (p. ex., classe I: Ø, classe II: *a*, classe III: *o*, classe IV: *e*, classe V: *i*...), de les quals només Ø i *a* es troben indirectament relacionades amb el gènere gramatical [–femení] i [+femení], respectivament, en els casos regulars (veg., p. ex., Mascaró 1985, en línia amb el treball de Harris 1985 per al castellà, i també Mascaró 1986: 100).

(*c*) Considerar que només el femení ([+femení]) té marca explícita de gènere, amb *a* com a únic morf de gènere. Existeixen, a més, elements desclassats —lèxicament marcats— que presenten, en masculí i en femení, la distribució inversa (això és: *a* en el masculí, com a *mapa*, i absència de sufix en el femení, com a *sal*) i elements que presenten integrada aquestes terminacions com a part d'un dels al·lomorfs del radical (com a *bigoti* i *bigot*) (veg. Viaplana 1991).

(*d*) Considerar, des d'una perspectiva més radical que l'anterior, que gramaticalment només existeix el gènere femení ([femení] o [+femení]), amb el morf *a* com a únic representant. Existeixen, a més, elements desclassats (en línia amb Viaplana 1991) i arrels que presenten un element formatiu addicional que bloca la inserció del morf de gènere regular (com a *bigot-i*]$_{\text{Arrel}}$) (veg. Lloret & Viaplana 1992, 1997, 1998).

(*e*) Considerar, en línia amb la proposta exposada a (*b*), que totes les terminacions són marques nominals de classe flexiva, però que els al·lomorfs Ø, *o* i *w* de masculí i *a* de femení són alhora marques de gènere ([–femení] i [+femení], respectivament), en virtut de les oposicions entre noms masculins i noms femenins que s'estableixen en parelles del tipus Ø/*a* (*fill/fill-a*, *ministr(e)/ministr-a*);[4] *o/a* (*viud-o/viud-a*, *gerr-o/gerr-a*); *w/a* (*hebre-u/hebre-a*) (veg. Pérez Sadanya *et alii* 2004: § 2.2.2).[5]

4. A *ministr(e)* la darrera vocal apareix entre parèntesis per indicar-ne el caràcter epentètic (veg. § 3).

5. A Pérez Saldanya *et alii* (2004) no es parla del mecanisme que permetria de relacionar les marques nominals de classe flexiva amb les de gènere.

(*f*) Considerar que només els morfs Ø, *a* i *o* són marques de gènere (o indistintament de classe flexiva), els quals se seleccionen per ordenació lèxica dins de cada categoria: en el masculí, Ø és l'al·lomorf prioritari, *o* el secundari i *a* el terciari; en el femení, *a* és el prioritari i Ø el secundari. Les ocurrències no prioritàries són lèxicament marcades, excepte *o* en els plurals del tipus *pis-o-s*, en què es deriva de condicions fonològiques (veg. Bonet *et alii* 2007).[6]

(*g*) Considerar, d'acord amb Viaplana (2011), que només existeixen dues classes flexives nominals (I i II), les quals es manifesten pròpiament en els determinants (i, d'una manera molt particular, en els articles definits), amb absència de contingut fonològic a la classe I (article *l*, amb vocal epentètica preposada en la forma *el*) i amb un únic morf *a* a la classe II (article *l-a*). En els noms i en els adjectius, les classes I i II es manifesten, segons aquest autor, en termes de subclasses: la regular de la classe I amb absència de contingut fonològic; la regular de la classe II amb *a*, i les irregulars de les classes I i II amb tot un seguit d'al·lomorfs alternatius (*o* a I, com a *sur-o*; *i* a I, com a *bigot-i*; Ø a II, com a *sal*; *i* a II, com a *dos-i*; etc.). El gènere convencional és, des d'aquesta perspectiva, perfectament obviable, excepte pel fet que mantenir la propietat de gènere femení permet d'expressar el caràcter marcat dels nominals femenins en relació amb els nominals no femenins (Viaplana 2011: 558, n. 20).

En vista dels arguments adduïts per uns i altres autors, sembla clar que cal, d'una banda, dividir els elements nominals en dues categories: masculins i femenins (segons la nomenclatura tradicional) o classe I i classe II (segons la nomenclatura de Viaplana 2011), i, de l'altra, diferenciar els exponents, els morfs que expressen aquesta divisió bipartida. No es debatrà aquí sobre el *sexisme* de la llengua, o més ben dit sobre l'*ús (no) sexista* de la llengua, perquè és un tema sobre el qual ja s'ha escrit molt en els darrers temps (veg., p. ex., el recull de treballs que s'apleguen a <http://www.gela.cat/doku.php?id=repensar_genere>). Tampoc no s'insistirà sobre el caràcter derivat (per concordança) del gènere en els adjectius i del caràcter lèxic (inherent) del gènere en els noms, perquè és una qüestió ben acceptada pels estudiosos: del primer es deriva que tots els adjectius tenen una forma masculina i una forma femenina, encara que no sempre amb forma distinta; del segon, que els noms tenen un sol gènere, masculí o femení, encara que en alguns casos s'estableixen relacions opositives de gènere gramatical amb diferents valors semàntics (*nen/nena*, *lluç/lluça*, *perol/perola*, etc.; veg., entre altres, Mascaró 1986: 101-102, Clua 2002: § 2.2.3), que poden recollir les regles morfolèxiques (per a una anàlisi formal d'aquests tipus

6. Bonet *et alii* (2007), per als objectius del seu treball, només analitzen les terminacions Ø, /ə/, /u/ del català central, i per això apunten que podrien usar *classe flexiva*, en comptes de *gènere*, de manera indistinta. Ara bé, Bonet (2006), en un treball sobre el castellà en la mateixa línia d'anàlisi, considera que les terminacions esporàdiques (*i*, *u*, *s*...) són al·lomorfs de les anteriors, lèxicament marcades i encara menys prioritàries.

de relacions en castellà, vegeu Harris 1991). Centraré la discussió, primerament, en el caràcter epentètic que poden tenir algunes terminacions, per identificar els casos que són variants superficials de la terminació «zero» (§ 3); en segon lloc, en el grau de representativitat que té cada terminació en els noms i en els adjectius, per dilucidar si totes les terminacions són —o no— exponents d'una mateixa categoria gramatical (§ 4); després, en les relacions que s'estableixen entre les terminacions nominals i altres elements de la llengua (§ 5), i, finalment, en el caràcter gramatical (gènere o classe formal o ambdues alhora o part del radical) de cadascuna d'aquestes terminacions (§ 6). De moment, per qüestions pràctiques mantinc l'etiqueta tradicional de *gènere*.

3. El caràcter epentètic d'algunes terminacions

El context en què apareixen algunes de les vocals finals fa possible el seu tractament en termes d'epèntesi; és a dir, afegides en el component fonològic per reparar l'estructura sil·làbica que resultaria altrament mal formada. L'avantatge d'aquesta interpretació és que des del punt de vista morfològic les terminacions atribuïbles a l'epèntesi no són morfològiques, ja que l´espai morfològic està ocupat per la terminació «zero». Això permet de regularitzar —en diferents graus— les terminacions d'alguns elements nominals, que passen de tenir terminació superficial *e* a terminació morfològica Ø. En la tradició generativa, s'han analitzat d'aquesta manera els masculins i femenins amb *e* final l'arrel dels quals acaba en un grup consonàntic que no segueix la relació de sonicitat decreixent respecte del nucli sil·làbic que fa universalment acceptables les síl·labes; cf. la vocal final dels masculins *temple* (**templ*) i *pobre* (**pobr*) o la de la forma masculina i femenina de *feble* (**febl*), i la dels plurals corresponents (*temples*, *pobres*, *febles*): interpretades en termes d'epèntesi, els masculins passen a exhibir la terminació regular Ø i els femenins, la terminació minoritària Ø, en comptes de la més excepcional *e*. També s'ha considerat epentètica la vocal *e* que apareix per evitar seqüències de sibilants en els plurals femenins dels adjectius d'una sola terminació amb arrel acabada en *aç*, *iç*, *oç* (*felices*, del femení singular *feliç*): aquests adjectius passarien així a mantenir la mateixa terminació minoritària Ø en el femení singular i en el femení plural.

Hi ha altres contextos en què el caràcter epentètic de determinades vocals és més controvertit (veg. Lloret 2002: § 5.4.1.2). Un primer cas problemàtic que afecta ocurrències de *e* s'origina quan la mala sil·labificació no es pot atribuir a condicions universals sobre la sil·labació, sinó a restriccions específiques que el català presenta sobre les formes fonològiques, sense tenir en compte que les formes fonètiques resultants després d'operar els fenòmens fonològics generals del català serien viables. Es tracta dels elements acabats en una sonant seguida de fricativa prepalatal (*diumenge*, *conserge*, *greuge*), en *sb* (*bisbe*) o en *i* o *u* no vocàliques seguides de *d* (*asteroide*, *laude*): en tots aquests mots les pronúncies

amb ensordiment final i sense vocal final són, encara que infreqüents, viables en català (cf. *ponx*, *guerx*, *Casp*, *coit*, *caut* i la forma no normativa *cautx* per *cautxú*).[7] El mateix s'esdevé per a les seqüències finals formades per *i* o *u* no vocàliques seguides de líquida o nasal (*aire*, *retaule*, *faune*): el lèxic tradicional exhibeix *e* final en aquests acabaments, per bé que no són del tot inexistents (cf. *saur*, *linòleum* i l'anglicisme *clown*, o les formes habituals del català de Barcelona [kumˈpɾɛwn.zɔ] per *compreu-nos* o [kumˈpɾɛwl.zi] per *compreu-los*) i actualment s'adapten sense problemes (cf. *Ertoil*, *Airtel*, *Gameboy*). Pels motius exposats, considero més adequat tractar aquests casos de *e* com a terminacions morfològiques i no pas com a vocals epentètiques, incrementant d'aquesta manera el nombre de peces lèxiques amb terminació morfològica *e*.

L'altre cas controvertit d'epèntesi afecta les ocurrències de *o* en alguns masculins. Es tracta, en primer lloc, de l'aparició sistemàtica de *o* en els plurals masculins de base aguda per tal d'evitar el contacte de sibilants (*pisos*, *feliços*), que s'ha tendit a analitzar com a producte d'una epèntesi motivada morfològicament (només apareix en els masculins; cf. el femení plural *felices*) i fonològicament (evitar el contacte de sibilants), per bé que anàlisis més recents han proposat una interpretació alternativa segons la qual la *o* inserida no és epentètica sinó l'al·lomorf secundari de masculí *o* (veg. Bonet *et alii* 2007). En l'anàlisi de Bonet *et alii* (2007), el masculí presenta un al·lomorf prioritari, Ø; un de secundari, *o*, i un de terciari, *a*. Quan la forma de singular necessita una vocal de suport, l'epèntesi regular *e* s'insereix (*temple*, *pobre*) i la mateixa vocal apareix en el plural per uniformitat paradigmàtica amb el singular (*temples*, *pobres*); en canvi, els elements masculins que només necessiten una vocal per reparar els plurals a causa del contacte de sibilants creat pel morf de plural trien de manera excepcional l'al·lomorf secundari *o* (*pis*/*pisos*, *feliç*/*feliços*): en aquest context, tant un possible masculí plural agramatical **felices* com el gramatical *feliços* trenquen la uniformitat paradigmàtica amb el singular (*feliç*), però preval la solució reparadora morfològica (és a dir, l'afegiment de l'al·lomorf *o*) per no inserir material epentètic que trencaria l'adjacència superficial dels morfs originals. En l'anàlisi d'aquests autors, la vocal *e* dels femenins plurals que repara el contacte de sibilants (*felices*, del femení singular *feliç*) s'analitza, en canvi, com a epentètica, perquè la marca lèxica que fixa la terminació —idiosincràtica— «zero» en les formes de femení bloca la inserció de qualsevol altre al·lomorf de femení (crucialment, de l'al·lomorf *a*) i, per tant, la reparació només es pot fer mitjançant epèntesi. Amb tot, Bonet *et alii* (2007: 924) admeten la possibilitat que aquesta vocal pugui ser interpretada en termes morfològics (morf de femení *a*); a § 6.1 discutiré amb més detall aquesta qüestió.

7. Cf. «Arbre del cautx» (<http://www.florssilvestresdecatalunya.com/flors.php?f=2576>); «polseres de *cautx*» (<http://bijuteriadoba-doba.blogspot.com.es/2012/05/polseres-de-cautx.html>). (Aquests i els altres exemples trets d'internet que se citen en el treball han estat localitzats mitjançant el cercador Google i verificats el 3 de setembre de 2012.)

Alguns autors també han tractat com a epèntesis condicionades morfològicament (masculí) i fonològicament (reparar l'estructura sil·làbica) algunes ocurrències de *o* que apareixen tant en els singulars com en els plurals corresponents (veg., p. ex., Viaplana 1991, 2011; Clua 2002). S'hi inclouen casos amb motivació fonològica clara, del tipus *motllo* (**motll*) o *musclo* (**muscl*), i casos amb motivació fonològica qüestionable —com els abans esmentats amb relació a l'epèntesi *e*—, del tipus *monjo* o *guerxo* (cf. *ponx*, *guerx*). Com observa Mascaró (1986: 97), en qualsevol cas, aquí la motivació morfològica i fonològica no és suficient, perquè també cal una especificació lèxica per diferenciar-los de masculins paral·lels que prenen l'epèntesi regular *e*, com ara *batlle*, *muscle* o *canonge*.

Pels motius exposats, en aquest treball tots els casos de *o* són tractats com a pròpiament morfològics, i no pas com a epentètics, incrementant d'aquesta manera considerablement el nombre de peces lèxiques masculines amb terminació morfològica *o*. Romanen, doncs, només com a epentètics els primers casos presentats, això és, els casos de vocal *e* inserida per evitar grups consonàntics finals amb sonicitat creixent (*temple*, *pobre*, *feble*; *temples*, *pobres*, *febles*) i, probablement, també els casos de vocal *e* inserida per evitar, en formes femenines d'adjectius, el contacte de sibilants (*felices*).

4. Les terminacions dels adjectius i les terminacions dels noms

Fabra (1956) conté la diferència sobre el caràcter morfològic del gènere gramatical dels adjectius (derivat) i dels noms (inherent) en els mateixos títols dels epígrafs: «Formes masculines i formes femenines de l'adjectiu» (§ 28-30), en un cas; «Noms masculins i noms femenins» (§ 31-33), en l'altre. Tradicionalment —i amb criteri estrictament ortogràfic—, els adjectius s'han dividit en adjectius de dues formes (o terminacions) i adjectius d'una sola forma (o terminació). Sobre els primers, Fabra (1956: § 29) destaca que «la forma femenina acaba sempre en *a*». Quant a la formació de la forma femenina respecte de la masculina —que és el criteri tradicional—, Fabra (1956: § 30) apunta el següent: «Si la forma masculina acaba en *e* (*ample*) o en *o* (*flonjo*), llavors, canviant aquesta *e* o aquesta *o* en *a*, s'obté la forma femenina (*ampla*, *flonja*). En els altres adjectius de dues terminacions, per a obtenir la forma femenina, cal afegir la terminació *a* a la forma masculina (*car*, *cara*)». Quant als adjectius d'una sola forma, llista diferents possibilitats: els terminats en *a* (*agrícola*); la major part dels terminats en *e* (*amable*, *rude*); els terminats en *aç*, *iç* i *oç* (*capaç*, *feliç*, *atroç*); la major part dels terminats en *al*, *el* i *il* (*igual*, *fidel*, *humil*); la major part dels terminats en *ar* (*regular*), els terminats en *erior* (*superior*) i els adjectius *millor*, *pitjor*, *major*, *menor*, *tricolor*, *multicolor*, *unicolor*; la major part dels acabats en *ant* i *ent* (*abundant*, *innocent*), i tota una altra colla d'adjectius (*gran*, *suau*, *lleu*...). Més endavant destaca que «[e]n la majoria d'adjectius en *eu*, la forma femenina acaba en *ea*» (*europeu*/*europea*).

Una primera observació que cal fer és que les terminacions que esmenta Fabra apleguen tant sufixos clarament flexius (*a* a *ampla*, *flonja*, *cara*) com elements epentètics en la concepció generativa actual (*e* a *ample*, *amable*). La segona observació pertinent és que, de la mateixa manera que amb relació al plural generalitza que «[e]l plural dels noms i dels adjectius termina sempre en *s*» (Fabra 1956: § 34), també quant als adjectius de dues terminacions destaca una sola terminació de gènere: *a* en la forma femenina (*ampla*, *flonja*, *cara*). Vistes així les coses, les úniques terminacions (no epentètiques) que permeten d'establir oposició formal entre les formes masculines i les formes femenines dels adjectius de dues terminacions són les de (1), amb clar predomini de l'oposició Ø/*a* (1a), seguida de l'oposició *o/a* (1b) i els casos menys freqüents de *e/a* (1c) i de *w/a* (1d).[8]

(1) a. Ø/a: car/car-a, ampl(e)/ampl-a
b. o/a: flonj-o/flonj-a
c. e/a: còmod-e/còmod-a
d. w/a: europe-u/europe-a

Al costat d'aquestes oposicions, les úniques terminacions possibles dels adjectius d'una sola forma són Ø (*gran*), *a* (*agrícol-a*) i *e* (*rud-e*).[9] No hi ha, per tant, adjectius d'una sola forma amb terminació *o* ni amb terminació *w*.[10]

Quant a les terminacions dels noms, Fabra (1956: § 32) destaca, per als masculins de persones i d'animals que tenen una parella en femení —amb relacions semàntiques diverses—, que «[e]n la gran majoria de casos, el nom femení és igual al nom masculí corresponent més la terminació *a*» (*cuiner/cuinera*); i, a continuació, remet a les modificacions esmentades per als adjectius de dues terminacions, això és: substitucions de *e* per *a* (*sogre/sogra*), i també —encara que no en dóna exemples— de *o* per *a* (*monjo/monja*) i de *u* (no vocàlica) per *a* (*reu/rea*). Assenyala també que «[a]lguns femenins es formen dels masculins corresponents afegint a aquests el sufix *essa*» (*comte/comtessa*), i apunta les parelles del tipus «zero»/*ina* (*heroi/heroïna*), *or/riu* (*emperador/emperadriu*), *príncep/princesa* i els «masculins trets dels femenins» (*bruixot/bruixa*). Finalment, comenta que «alguns cops el nom femení revesteix la mateixa forma que el nom masculí corresponent» (*cantaire*, *artista*).

Pel que fa als interessos de la present discussió, cal notar que en el cas de les parelles de noms torna a haver-hi un clar predomini de l'oposició Ø/*a* (2a),

8. Per a l'acabament *eu* (*ea* en femení), Mascaró (1986: 27, 97) suggereix la possibilitat de distingir un al·lomorf derivatiu *e* de la terminació flexiva *w* (*a* en el femení): «L'al·lomorf /é/ apareix davant altres sufixos, de flexió o de derivació: məréə, uréə (cf. úrik), əwrupéə, əwrupəízmə».

9. Ignoro l'adjectiu culte *isòsceles* i noms similars (*currículum*...), amb acabaments que s'interpretarien com les terminacions esporàdiques dels noms que s'analitzen a § 6.3.

10. En els mots com *lleu* (cf. *llev-íssim*) o *suau* (cf. *suav-itat*), *w* és part de l'arrel i no una possible desinència flexiva, com sí que ho és en els casos del tipus *europe-u/a* (cf. *europe-isme*).

seguit d'una colla de casos amb *o/a* (2b) i dels casos menys freqüents de *e/a* (2c) i de *w/a* (2d).

(2) a. Ø/a: cuiner/cuiner-a, sogr(e)/sogr-a
b. o/a: monj-o/monj-a
c. e/a: mong-e/monj-a
d. w/a: re-u/re-a

Al costat d'aquestes oposicions, existeixen noms amb una única forma per al nom masculí i per al nom femení, que, com en els cas dels adjectius d'una terminació, només exhibeixen terminacions en Ø (*caminant*), *a* (*artista*) i *e* (no epentètica) (*cantair-e*).

A més dels noms masculins i femenins relacionats semànticament, hi ha els noms amb un sol gènere (masculí o femení). En aquest cas, les possibilitats de terminacions augmenten sensiblement, encara que en conjunt predominen igualment els masculins en Ø (*pal*) i els femenins en *a* (*taul-a*); seguits dels masculins en *o* (*sur-o*, *pis-o-s*) i femenins en Ø (*sal*), i dels masculins en *e* (*par-e*), *a* (*map-a*) i *w* (*atene-u*) i femenins en *e* (*piràmid-e*); molt escadusserament, apareixen les terminacions *o* per a alguns femenins (*libid-o* i en mots escurçats com *mot-o*), *os* per a alguns masculins (*cosm-os*) i, per a alguns masculins i femenins, *i* (*bigot-i*, *diòces-i*), *u* (*sudok-u*, *trib-u*), *s* (*temp-s*, *bili-s*), *is* (*cut-is*, *derm-is*), *us* (*vir-us*, *ven-us*), *es* (*pàncre-es*, *càri-es*). Cal destacar que no existeixen noms masculins patrimonials amb terminació *u*: en tots els exemples del *DCI*, l'acabament *u* en masculins és part de l'arrel, com a *ritu* (cf. *ritu-al*) o *vidu* (cf. *vídu-a*) o en mots sense derivats clars com *papu* (i en manlleus com *jujitsu* o *jujutsu* i *zulu*, *zulú* al *DGLC* i al *DCI*). El manlleu *sudoku*, en canvi, té el diminutiu ben acceptat *sudok-et* (que apareix, per exemple, com a nom de passatemps en revistes per referir-se a un sudoku fàcil). No hi ha, en canvi, cap nom femení amb terminació *w*: en els exemples del *DCI*, l'acabament *w* en femenins és o bé part d'un sufix (com a *riu*: *emperadriu*, *actriu*) o bé part de l'arrel, amb diferents alternances en els mots relacionats (p. ex., *clau/clav-ar*, *clau-eta*; *pau/pac-ificar*, *Pau-et*; *nou/nogu-era*, *nou-assa*, etc.; per al tractament fonològic o morfològic d'aquestes alternances, vegeu, p. ex., Lleó & Mascaró 1976; Mascaró 1983: 124-126). Així mateix, els pocs noms que presenten terminació *os* (*cosmos*, *termos*, *albatros*...) són masculins.

A tall de contrast, la taula 2 recull les terminacions possibles en els adjectius i en els noms que tenen parelles oposades per gènere (i arrel comuna), d'una i de dues terminacions. La taula 3 recull totes les terminacions que presenten els noms que no tenen un corresponent en l'altre gènere, és a dir, els que tenen un sol gènere (o masculí o femení).

	Dues terminacions		*Una terminació*
	Masculí	*Femení*	*Masculí i femení*
A		Tots	Minoria
Ø	Majoria		Majoria
O	Minoria		
E	Bastants		Bastants
W	Pocs		

Taula 2. Terminacions dels adjectius i dels noms que tenen un corresponent en l'altre gènere (i arrel comuna)

	Masculí	*Femení*
A	Pocs[11]	Majoria
Ø	Majoria	Minoria
O	Minoria	Esporàdics
E	Bastants[12]	Pocs
W	Pocs	
I	Esporàdics	Esporàdics
U	Esporàdics	Esporàdics
S	Esporàdics	Esporàdics
IS	Esporàdics	Esporàdics
US	Esporàdics	Esporàdics
ES	Esporàdics	Esporàdics
OS	Esporàdics	

Taula 3. Terminacions dels noms amb un sol gènere

En suma: en les parelles opositives masculí/femení dels noms (taula 2) no apareix cap de les terminacions esporàdiques (això és: ni *i*, *u*, *s*, *is*, *us*, *es*, *os* ni *o* en la forma femenina de les parelles amb arrel comuna), i no és pas per casualitat que tampoc no apareguin aquestes terminacions en els adjectius. No sembla, doncs, que les anàlisis que situen totes les terminacions en una mateixa categoria s'ajustin del tot a les dades empíriques.

11. Si se separen les terminacions *e* de les de *a* i es descompten els noms amb terminació *a* que apareixen en parelles masculí/femení amb arrel comuna (*el/la pirata, el/la belga, el/la celta*), hi ha pocs masculins en *a*, i la majoria són mots cultes: *dia, mapa*, els acabats en *ma* (*problema, aroma*), *grama* (*diagrama, pentagrama*), *cida* (*pesticida*). Fan parelles masculí/femení els sufixos *ista* (*el/la regatista, el/la copista*), *ita* (*el/la moscovita, el/la jacobita*); els acabats en *arca* (*el/la jerarca, el/la monarca*), *crata* (*el/la buròcrata, el/la demòcrata*), i la majoria dels acabats en *cida* (*el/la suïcida, el/la fratricida*).

12. Són «bastants» els masculins en *e* (*pare, cotxe, iode, fetge, bisbe*...) en comparació amb els femenins en *e*, que es redueixen a molts menys casos (*mare, piràmide, classe*...).

5. Les relacions de les terminacions nominals amb altres elements de la llengua

Abans de continuar, val la pena d'esmentar algunes relacions que s'estableixen entre les terminacions nominals estudiades i altres elements de la llengua. En primer lloc, els noms amb terminacions *(V)s* (és a dir: *s*, *is*, *us*, *es*, *os*) no tenen forma diferenciada de plural (*temps*, *cutis*, *virus*, *càries*, *termos*...). Wheeler (1979: 23-27) ja fa derivar la invariabilitat del fet que les terminacions que contenen *s* no són part de l'arrel (veg., en la mateixa línia, Mascaró 1986: 98-99; Lloret 1996a, b).

En segon lloc —i desapercebut fins ara—, els sufixos derivatius nominals presenten menys terminacions que les que apareixen en les formes simples nominals. La majoria de sufixos acaben en les terminacions regulars Ø en masculins (3a) i *a* en femenins (3b); però els que prenen altres terminacions mostren les mateixes limitacions de distribució que s'han exposat abans, això és: no presenten cap de les terminacions esporàdiques que exhibeixen les formes simples dels noms (ni *i*, *u*, *s*, *is*, *us*, *es*, *os* ni *o* en femenins) i presenten pocs casos amb altres terminacions. Concretament, s'hi mostren: (*a*) *o* en la forma masculina del sufix apreciatiu *arr* (i de sufixos similars en altres dialectes: *atx*, *etx*, *el·l*, etc.) (4a); (*b*) *e* en sufixos que creen noms masculins (com ara *atg* i *oid*), en sufixos que creen formes nominals masculines i femenines corresponents (com ara *atg*, *air* i *oid*) i en nominalitzacions femenines de formes adjectivals en *oid* (4b);[13] (*c*) Ø en sufixos que creen noms femenins (com ara *or* i *(it)ud*) i en sufixos que creen formes nominals masculines i femenines corresponents (com en *al* i *ar*) (4c), i (*d*) *a* en sufixos que creen formes nominals masculines i femenines corresponents (com en *ist* i *ícol*) (4d).

(3) a. Masculins (terminació Ø)
greix/greix-ós; pastís/pastiss-er; cas-a/cas-al; costell-a/costell-am
b. Femenins (terminació *a*)
greix/greix-os-a; pastís/pastiss-er-a, fill/fill-ad-a; veu/veu-arr-a

(4) a. Masculins (terminació *o*): sufix *arr*
peu/peu-arr-o
b. Masculins; parelles masculí i femení (i nominalitzacions femenines) (terminació *e*)
full-a/full-atg-e (masc.), planet-a/planet-oid-e (masc.)
host-e/ost-atg-e (masc. i fem.), tif-us/tifoid-e (masc. i fem.)

13. Alguns autors tracten la *e* final dels sufixos de (4b) com a epentètica. Pel que s'ha dit a § 3, en aquest treball només es consideren epentètiques les *e* finals que solucionen problemes de sonicitat creixent en sufixos com *ism* (*nacion-al-ism(e)*), *bl* (*avalu-abl(e)*), *astr* (*fill-astr(e)*). Cal notar que, al marge de la interpretació fonològica, l'aspecte rellevant aquí és que tots els sufixos amb terminació *e* apareixen en nominals masculins i, només quan formen part d'una parella oposada per gènere, en nominals femenins.

cicl(e)/cicl-oid-e (masc. i fem.), cicloide (fem.)
cant/cant-air-e (masc. i fem.), cadir-a/cadir-air-e (masc. i fem.)

c. Femenins; parelles masculí i femení (terminació Ø)
agr(e)/agr-or (fem.), sol/sol-itud (fem.)
geni/geni-al (masc. i fem.), cònsul/consul-ar (masc. i fem.)

d. Parelles masculí i femení (terminació *a*)
art/art-ist-a (masc. i fem.), terr-a/terr-ícol-a (masc. i fem.)

En tercer lloc, els noms amb terminacions marginals documentats en formes apreciatives, amb l'excepció de les formes masculines amb el sufix *arr-o* susdit, acaben majoritàriament en les terminacions regulars Ø de masculí (*dram-a* fa *dram-et*, *dram-ot*; *bigot-i* fa *bigot-et*, *bigot-às*; *sudok-u* fa *sudok-et*; *Carl-es* fa *Carl-et*, *Carl-ot*; *Sòcrat-es* fa *Socrat-et*) o *a* de femení (*piràmid-e* fa *piramid-et-a*; *mot-o* fa *mot-et-a*, *mot-ass-a*), independentment de la terminació de la base corresponent.[14] La vitalitat d'aquesta construcció es confirma en usos informals que es poden trobar per internet de formes apreciatives tradicionalment menys habituals a partir de formes simples terminades en *o* (femení) i en *i*, com ara *fot-et-a* (5a) i *fot-ass-a* (5b) de *fot-o*, i *cris-ass-a* de *cris-i* (5c).[15]

(5) a. Aquí teniu una *foteta* d'aquest matí, camí de la feina (28 nov. 2011) <http://twicsy.com/i/MbmoV>
Us passo una *foteta* i us deixo també la recepta (6 maig 2012) <http://besweetvlog.blogspot.com.es/2012/05/magdalenes-de-xocolata.html>

b. Un retrat molt maco de la Sara, com sempre fantàstica *fotassa*... (28 març 2011)
<http://terebalana.blogspot.com.es/2011/02/sara.html>
Quina *fotassa* Ferran!!! Molt bones festes, maco! Petons! (22 des. 2011)
<http://nafracendrers.blogspot.com.es/2011/12/bon-nadal-2011.html>

c. Els més optimistes diuen que seguirem en caiguda lliure un parells d'anys més. (*Crisassa*?) (18 febr. 2009)
<http://emaspons.blogspot.com.es/2009/02/dir-aixo-crisi-es-immoral.html>

No s'acostumen a reportar en la bibliografia formes apreciatives de noms amb terminacions *(V)s* (veg. Lloret 1996b, 1998); però altra vegada per internet és fàcil de comprovar-ne la vitalitat en la creació lèxica dels parlants. En la cerca virtual, surt algun exemple més que segueix el patró anterior, com el diminutiu *clitor-et*, del masculí *clítor-is* (6a), cf. *clitor-idi*, *clitor-al*; *eucalipt-et*, del

14. Les formes *Carlet* i *Carlot* apareixen documentades a l'època medieval (veg., p. ex., *DCVB*). Heus ací una referència clàssica per al menys corrent *Socratet* i per a *Xenofontet*, usats en plural: «...alguna hora he de sentir-me voltat d'una dansa de *Xenofontets* i *Socratets* i de Richters i Schenkls» (*Cartes de Carles Riba: IV, Apèndix 1916-1959*, Barcelona, IEC, 2005, p. 82; <http://books.google.es/books?isbn=8472838064>).

15. Per a l'objectiu d'aquest treball, no atenc diferències dialectals quant a l'ús de les formes apreciatives, que deixo pendent per a futures recerques; tan sols en constato formes emergents.

masculí *eucalipt-us* (6b), cf. *eucalipt-ol*, i la forma masculina plural *hercul-et-s*, d'*hèrcul-es* (6c), cf. *hercul-à*, *hercul-ini*.

(6) a. com està mullat? Està xop fins a les cuixes, i el *clitoret* està tot inflat... (Trad. cat. de *La vie sexuelle de Catherine M.*, de Catherine Millet, Barcelona, Empúries, 2001, p. 166)
<http://books.google.es/books?id=7vRbO3yxi24C&hl=ca>
b. Desaigüe de l'*Eucaliptet* (topònim, a la comarca del Montsià)
<http://www.enciclopedia.cat/fitxa_v2.jsp?NDCHEC=0286553>
c. només cal treure'ls o trucar'ls les tirallongues genètiques qui els farien febles o porucs o betzols, i ixen doncs fets uns *herculets* einsteinians (29 febr. 2008)
<http://z.blog.cat/2008/02/29/en-verdura-xxi/>

Les formes anteriors contrasten amb els diminutius d'altres noms amb terminació *es* que reapareix en les terminacions de formes apreciatives: *Eli-et-es*, d'*Eli-es*; *Mati-et-es*, de *Mati-es* (7). També es documenten les formes *Carl-et-s*, *Carl-ot-s* i *Carl-et-es* de *Carles* (8a).[16] Així mateix, alguns noms masculins en *a* (*map-a*) i en *s* (*temp-s*), a més de presentar formes diminutives amb terminacions regularitzades en Ø de masculí (*map-et*, *temp-et*) (8b), en presenten amb la mateixa terminació que el mot base (*map-et-a*, *temp-et-s*) (8c). D'altra banda, els diminutius de femenins en *o* (*fot-o*, *mot-o*) mai no acaben en *o*, sinó que es regularitzen amb la terminació de femení *a* (*fot-et-a*, *mot-et-a*), com hem vist a (5a-b), o bé prenen la terminació regular de masculí Ø (*fot-et*, *mot-et*) (8d). Aquesta darrera alternativa indica que, en les construccions apreciatives alternatives, no hi ha pròpiament un arrossegament de la terminació del mot base (que conduiria a **foteto*, **moteto*), sinó una falsa interpretació de la classe flexiva a causa de la terminació del mot base. Així, *foto* i *moto* són falsament interpretats com a masculins a causa de la presència de *o*, que es relaciona amb la terminació secundària de masculí *o* (i no com a terminació de femení), i per això poden prendre la terminació regular de masculí Ø en els diminutius (8d).

(7) a. per molts d'anys *Elietes* (18 abr. 2009)
<http://www.fotolog.com/tot1ilusio/49354370/>
b. Ací no està prohibit pensar, *Matietes*! (*Ulls verds*, de Marc Pallarès, Barcelona, Columna, 2010, p. 79)
<http://books.google.es/books?id=WhxlrUTslZoC>

(8) a. Comediant *Carlets*
<http://es-la.facebook.com/comediant.carlets>

16. Per a *Carles*, al costat de les formes tradicionals abans esmentades (*Carlet* i *Carlot*; veg. nota 14), el *DCVB* recull la forma diminutiva *Carlets*; el diminutiu *Carletes* també existeix en castellà. Sigui quin sigui l'origen d'aquestes formes, actualment són força esteses.

El Carles Salvador, *Carletes* Martorell pels amics, és un paio formal (17 des. 2009)
<http://www.koalasteam.com/2009/12/17/tenim-nous-koales/>
CARLOTS: Ets una persona super important per mi (27 oct. 2007)
<http://www.fotolog.com/durancin/27897125/>

b. Zuco, aquest *mapet* és genial. (16 gen. 2010)
<http://www.meteobaleares.com/foro/index.php?topic=98.0>
quina fotoo!! jajajaa sisi fa un *tempet* ja. un *tempet* llarg llarg... (20 nov. 2008)
<http://www.fotolog.com/xaxaa/33265805/>

c. ...ja hi trobo a faltar el *mapeta* (d'abast mundial) per anar mostrant com anem pujant! (22 maig 2011)
<http://osgeo-org.1560.n6.nabble.com/Geoinquiets-Barcelona-llista-de-geoinquiets-d-arreu-td4923022.html>
luniik k pots feer es aprofiitar este *tempets* k keda! ((24 febr. 2010)
<http://www.metroflog.com/tastim00014/20100224>

d. *una fotet* de festes!!! (2 des. 2008)
<http://www.fotolog.com/paquinoenvulga/51326891/>
La manta a coll i la *motet* (16 jul. 2012)
<http://lamantaalcollilamotet-viatges.blogspot.com/>

Per completar el panorama es constata l'ús d'algun diminutiu format amb retenció de la terminació *us* a la base, com a *virus-et*, de *vir-us*, tant en l'accepció de malaltia (9a) com, especialment, en la de virus informàtic (9b), i a *venus-et-a*, de *ven-us* (9c).[17] Així mateix, *temps* en el sentit de «durada» té el derivat lèxic *tempsut/tempsuda*, amb *s* incorporada a l'arrel, i hi ha usos apreciatius amb *s* continguda a l'arrel (*temps-et*, *temps-ot*) tant en el sentit de «durada» com en el de «estat de l'atmosfera» (9d).

(9) a. vaig agafar un *viruset* i vaig estar de baixa durant les Falles (22 març 2006)
<http://elcordelasardina.blogspot.com.es/2006/03/uns-de-viatge-italiaaltres-burriana_22.html>

b. mira que t'envio un *viruset* que t'apagui l'ordinador, eh??? (17 juny 2006)
<http://relatsencatala.cat/conversa/aiaiaiaiaaaiiiiiiiiii-gerard/317701>

c. Som tres les del fotolog, es diuen sara, venus i jo que em dic andrea! [...] jo sok la *venuseta* (29 març 2006)
<http://www.fotolog.com/punxaaa/14434448/>

d. cerques l'arxiu prems sobre ell, t'esperes un *tempset* i au (22 abr. 2007)
<http://forum3.animelliure.net/viewtopic.php?f=51&t=9807&start=60>
Quin bon *tempset*, quanta platja, airet, i en no res...més! (25 maig 2008)
<http://www.fotolog.com/annagiro/51833573/>

17. En castellà, com bé observa Bermúdez-Otero (2006: 301) en contra de l'afirmació de Lloret i Mascaró (2006: 88-89), aquestes construccions són molt freqüents en contextos informals (*virus-it-o*, *virus-ot-e*, *virus-ón*; *brindis-it-o*). No ho són tant, però, en català, i són d'incorporació recent (en cerca mitjançant Google que vaig realitzar el 2005, no va aparèixer cap coincidència del tipus *viruset*, *venuseta* ni de *viret*, *veneta* —de *venus*). No discuteixo aquí la possibilitat que en català s'hagin creat per interferència amb el castellà; m'interessen només com a novetats lèxiques.

Per acabar, hi ha elements sense flexió —sense gènere, per tant— que poden usar-se amb el sufix diminutiu *et* (i amb l'augmentatiu *ot*), amb les mateixes terminacions regulars que presenten els nominals: en general, *a*, si la base acaba en *a* (també en ocurrències de *darrere*) (10a); altrament, Ø (10b).

(10) a. Això sí, avui, que estàs *enforeta* i que t'he notat aquest punt desanimat a la veu… (21 oct. 2011)
<http://relatsencatala.cat/relat/lart-de-fer-etern-un-instant/1034320>
I aquest tremolor som a sentdemà i em dura *encareta* (29 set. 2006)
<http://z.blog.cat/2006/09/29/pels_atolls/>
no va tenir, ni de lluny, el protagonisme exclusiu que li dona en Balutxo i ben *darrereta*, els seus corregilionaris (fa més de 3 anys)
<http://dbalears.cat/sfComment/commentPage/id/17993/model/Noticia/page/2>

b. pq t'anyoro, pq estàs *llunyet*... pq t'estimo! (10 des. 2008)[18]
<http://www.fotolog.com/anotherwaytodie/57632511/>
—Veus aguella casa d'allí *damuntet*? (*El drac de Malmercat*, extret d'*Històries encantades de Catalunya*, de César Alcalà, Barcelona, Columna, 2011, p. 210)
<http://books.google.es/books?id=kZWJlbHFPu0C&hl=ca>
aviadet us posare mes receptes... (1 ag. 2012)
<http://merchxp.blogspot.com.es/2012/08/aviadet-us-posare-mes-receptes.html>
té una sabata fora del peu, un trosset més *abantet*! (13 març 2008)
<http://www.fotolog.com/una_servidora/10259074/>

Per al mallorquí i el menorquí, s'ha reportat l'ús tradicional intensiu del sufix *et* (i *ot*) amb terminació constant Ø aplicada a adverbis (i a locucions prepositives derivades d'adverbis) de qualsevol terminació; p. ex. *endins-et* en el sentit de «fer-se molt endins» (11a), *enfor-et* en el sentit de «molt enfora» (11b), *enrer-ot* (i *enrer-et* (11c)) en el sentit de «molt enrere» (Alcover 2001: 122, 301; *enforet* també al *DCVB*).

(11) a. Cavant *endinset*, fan fugir es fred (1 abr. 1996)
<http://ibdigital.uib.cat/greenstone/collect/premsaForanaMallorca/index/assoc/Unio_Are/nal_1996/_mes04_n.dir/Unio_Arenal_1996_mes04_n0110.pdf>

b. Gerra per gerra, l'havien de traginar tota d'un pou o sínia bastant *enforet* de les cases. (Conferència de P. Rafel Ginard i Bauçà extreta de P. Rosselló Bover, «El P. Rafel Ginard i Bauçà, admirador de Mn. Costa i Llobera», *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes*, vol. 62, Barcelona, PAM, 2011, p. 154)
<http://books.google.es/books?isbn=8498833906>

c. Desgraciadament va *enreret* la renaixensa catalana an el Rosselló (*Botlletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, vol. 7, 1912-1913, p. 3)
<http://taller.iec.cat/filologica/alcover/documents/Dietaris/7BDLC7.pdf>

18. Amb la forma *llunytet* en valencià (en què els usos diminutius d'adverbis són molt habituals): «bufff ja m'agradaria ja... no sabeu com em vindria de bé... però em pilla *llunytet*... gràcies per la informació» (9 nov. 2011; <http://ca-es.facebook.com/permalink.php?story_fbid=156457077785951&id=151526691612323>).

Tot plegat fa que per determinar el caràcter gramatical de les terminacions nominals tradicionalment relacionades amb gènere també s'hagin de tenir en compte les relacions formals que s'estableixen quant a la formació de plural; les possibles terminacions dels sufixos derivatius nominals, i les construccions que emergeixen en la sufixació apreciativa.

6. El caràcter gramatical de les terminacions nominals

En vista del que s'ha exposat fins ara, cal repensar quin caràcter gramatical tenen les terminacions (no epentètiques) nominals. Tal com han observat diversos autors, el fet que algunes de les terminacions s'exhibeixin en elements no prototípicament nominals (*lluny/lluny-et*, *enfor-a/enfor-et-a*) fa preferible de tractar-les en termes de *marques de classe formal* (MF, d'ara endavant) en lloc de relacionar-les exclusivament amb el gènere gramatical dels elements nominals.[19] Amb tot, cal ordenar els elements nominals en dos grups, per als quals proposo de mantenir la denominació tradicional de *gènere* gramatical (*masculí* [–femení] i *femení* [+femení]), el qual s'expressa mitjançant les MF.

Si només es tenen en compte distincions quantitatives i el fet que en els adjectius amb dues formes l'única MF unívoca és *a* en els femenins, es convindrà —en línia amb els treballs de Viaplana— que només hi ha una MF explícita relacionada amb gènere: *a* en els femenins (que pròpiament s'expressa en els determinants, segons Viaplana 2011). Aquesta visió amaga, però, altres generalitzacions importants de la llengua, que s'han posat de relleu en els apartats anteriors.

En primer lloc, i tal com assenyalen Pérez Saldanya *et alii* (2004: § 2.2.2), hi ha MF que, a banda de distincions quantitatives, són capaces d'establir oposicions entre la forma masculina i la forma femenina dels adjectius i entre noms masculins i noms femenins amb arrel comuna, i no pas en va —afegeixo— les MF de les oposicions coincideixen en les dues categories: *Ø/a*, *o/a*, *e/a* i *w/a*. El femení s'hi exhibeix amb MF única: *a*; el masculí, amb un conjunt de MF: *Ø*, *o*, *e*, *w*. Les terminacions dels sufixos derivatius nominals presenten la mateixa distribució, excepte pel fet que no hi ha sufixos derivatius en *w*.[20]

En segon lloc, els noms i els adjectius no presenten, en conjunt, les mateixes MF. A més de les comunes utilitzades en les oposicions esmentades, els adjectius, que sempre han de tenir una forma masculina i una forma femenina, per als casos d'una sola terminació recorren a un subconjunt de les MF anteriors:

19. Els treballs de Roca (1989) i Harris (1991, 1992) sobre el castellà són els primers que recullen aquesta observació. Altres termes utilitzats amb la mateixa intenció a la bibliografia són: *tema* (i *extensió* a Viaplana 2011), *marcadors de paraula*, *marcadors nominals*, *elements terminals* o *finals*, *formatius radicals*.

20. Vegeu, però, el que s'ha dit a la nota 8.

Ø, *a* i *e*; els noms amb parelles masculí i femení amb arrel comuna i amb una sola terminació exhibeixen el mateix subconjunt. Amb la mateixa excepció que abans, les terminacions dels sufixos derivatius nominals presenten la mateixa distribució. Per contra, els noms simples (és a dir, els que no presenten afixos derivatius) exhibeixen, a més de les MF esmentades en les oposicions anteriors, un conjunt excepcional de terminacions, que no té capacitat per crear oposicions de gènere. Queden incloses en aquest grup les ocurrències esporàdiques de *o* en femenins, *os* en masculins i, indistintament en masculins i en femenins, *i*, *u*, *s*, *is*, *us*, *es*. Sembla més adequat, per tant, trobar una interpretació que sigui capaç de diferenciar-ne l'especialització amb relació a la distribució que presenten i a la capacitat d'establir oposicions de gènere.

6.1 El caràcter gramatical de les terminacions relacionades amb gènere

Com s'ha dit a § 2, els elements nominals tenen gènere gramatical, masculí o femení, assignat de maneres diferents, segons si són adjectius (per concordança) o noms (inherent), tot i que en els noms es poden establir algunes relacions en l'àmbit lexicosemàntic. Proposo, en línia amb el raonament de Pérez Saldanya *et alii* (2004: § 2.2.2), que les MF que es troben directament relacionades amb el gènere gramatical són només les que poden crear oposicions; això és, a partir de les dades aportades: per al masculí, Ø, *o*, *e*, *w*; per al femení, *a*, Ø. A més, en línia amb l'anàlisi de Bonet *et alii* (2007), les MF directament relacionades amb el gènere gramatical es troben inventariades per ordre de preferència. Per als nominals amb gènere masculí, Ø és l'al·lomorf prioritari (no marcat), seguit de l'al·lomorf secundari *o* (que apareix per motius fonològics o per marcatge lèxic) i dels al·lomorfs terciaris *e*, *w* (que només apareixen fruit del marcatge lèxic). Aquesta ordenació lèxica s'expressa com a: {Ø > o > e, w}. Per als nominals amb gènere femení, *a* és l'al·lomorf prioritari (no marcat) i Ø el secundari (que sempre apareix per marcatge lèxic): {a > Ø}. El primer conjunt és la classe I i el segon, la classe II (12a). El gènere masculí (que és el gènere no marcat) s'expressa en la classe I; el gènere femení (que és el gènere marcat) s'expressa en la classe II (12b).

(12) a. Classe I → {Ø > o > e, w}
Classe II → {a > Ø}
b. [–femení] → Classe I
[+femení] → Classe II

Tot el conjunt d'al·lomorfs ordenats s'insereix en cada peça lèxica, segons la classe (I o II) a què pertany l'element (13). La tria d'al·lomorfs prioritaris es deriva del fet que, en els casos no marcats, es prioritza el primer dels al-lomorfs; la tria d'al·lomorfs no prioritaris es deriva de qüestions fonològiques o de marcatge lèxic. El marcatge lèxic s'indica amb un subíndex a l'arrel (13b).

(Es marca entre parèntesis el gènere masculí del nom per indicar-ne el caràcter no marcat enfront del femení.)

(13) a. *pal*: $\text{pal}_{([-\text{fem}])}$ - {Ø > o > e, w}
taula: $\text{taul}_{[+\text{fem}]}$ - {a > Ø}
b. *suro*: $\text{sur}_{\text{o, ([-fem])}}$ - {Ø > o > e, w}
sal: $\text{sal}_{\text{Ø, [+fem]}}$ - {a > Ø}

Els efectes resultants s'il·lustren, amb noms i adjectius, esquemàticament a (14)-(24).[21] Els exemples de (14) mostren masculins amb selecció d'al·lomorf prioritari de la classe I, Ø (14a), i femenins amb selecció d'al·lomorf prioritari de la classe II, *a* (14b). Els exemples de (14c) il·lustren els masculins amb selecció d'al·lomorf prioritari de la classe I, Ø que requereixen inserció epentètica de *e*: en aquest cas, la selecció de l'al·lomorf secundari *o* o del terciari *e* solucionaria el problema fonològic, però aquesta opció queda descartada perquè transgredeix la precedència lèxica, per l'ordenació proposada ({Ø > o > e, w}), de l'al·lomorf prioritari Ø; així les coses, s'afegeix l'epèntesi *e*, que permet mantenir l'al·lomorf prioritari Ø de la classe I. El plural s'adiu —sempre que pot (cf. (15c) i (19))— amb la forma del singular corresponent per tal de mantenir la uniformitat paradigmàtica superficial entre la forma de singular i la de plural (14d).[22] En els exemples següents, s'indiquen entre parèntesis el tret no marcat de gènere inherent (masculí en els noms) i els que deriven per concordança (masculí o femení en els adjectius), així com els elements epentètics (cf. (14c-d)); no s'assenyalen ni es discuteixen els trets relacionats amb la categoria gramatical de nombre —irrellevant per a la present discussió.

(14) a. Amb MF de la classe I, Ø (selecció al·lomorf prioritari)
$\text{pal}_{([-\text{fem}])}$ - {Ø > o > e, w}: pal
$\text{car}_{([-\text{fem}])}$ - {Ø > o > e, w}: car
b. Amb MF de la classe II, *a* (selecció al·lomorf prioritari)
$\text{taul}_{[+\text{fem}]}$ - {a > Ø}: taula
$\text{car}_{([+\text{fem}])}$ - {a > Ø}: cara

21. Evito la formalització de l'anàlisi completa perquè no és l'aspecte central d'aquest treball. A Bonet *et alii* (2007) es desenvolupa l'anàlisi formal de com es fa la tria d'al·lomorfs en el marc de la teoria de l'optimitat.

22. Sobre la unitat paradigmàtica que formen les formes de singular i de plural corresponents i sobre la dependència de la forma de plural respecte de la de singular, vegeu Lloret & Mascaró (2006) i Bonet *et alii* (2007), que s'emparen en el fet que «plural» no altera la base singular corresponent sinó que tan sols s'afegeix a la forma lliure de singular, tant morfofonològicament (afegeix *s* a la forma de singular) com morfosemàntic ament (tan sols afegeix el valor «més d'1» a la forma de singular). La mateixa relació no s'esdevé, en canvi, entre les formes de masculí i de femení corresponents, perquè l'addició de la marca de femení de vegades comporta l'elisió de la terminació de la forma masculina (*flonj-o/flonj-a*, *còmod-e/còmod-a*) i perquè el valor de «femení» no s'afegeix al de «masculí».

c. Amb MF de la classe I, Ø (selecció al·lomorf prioritari) i epèntesi *e*
$\text{templ}_{([-\text{fem}])}$ - {Ø > o > e, w}: *templ: templ(e)
$\text{pobr}_{([-\text{fem}])}$ - {Ø > o > e, w}: *pobr: pobr(e)
d. Amb MF de la classe I, Ø (selecció al·lomorf prioritari) i epèntesi *e*
$\text{templ}_{([-\text{fem}])}$ - {Ø > o > e, w} - s: *templ-s: templ(e)s
$\text{pobr}_{([-\text{fem}])}$ - {Ø > o > e, w} - s: *pobr-s: pobr(e)s

Les dades de (15) il·lustren la selecció d'al·lomorf secundari en els elements nominals. (15a-b) són casos de selecció d'al·lomorf secundari per marcatge lèxic: *o* de la classe I en noms i adjectius masculins (15a), i Ø de la classe II en noms femenins (15b) (les formes dels adjectius d'una terminació del tipus *gran* s'expliquen més avall; cf. (18)). (15c) exemplifica els masculins amb selecció d'al·lomorf secundari de la classe I, *o* per qüestions fonològiques; és a dir, en els masculins plurals per contacte de sibilants, com ara *pisos* i *grisos* (les formes plurals dels adjectius del tipus *feliç* s'expliquen més avall; cf. (19)). En aquest context, s'opta per recórrer a la tria de l'al·lomorf secundari per reparar la forma fonològica, perquè aquí tant l'opció fonològica (epèntesi *e*) com l'opció morfològica (al·lomorf *o*) trenquen la uniformitat paradigmàtica superficial amb el singular. Així les coses, el plural, que és l'única forma que necessita reparar la forma fonològica resultant, prefereix afegir material morfològic ja existent —recordem que tot el conjunt d'al·lomorfs ordenats és present en l'entrada de cada peça lèxica— que no pas inserir material fonològic sense contingut morfològic, el qual trencaria l'adjacència superficial dels morfs originals (veg. Bonet *et alii* 2007).

(15) a. Amb MF de la classe I, *o* (selecció al·lomorf secundari per marcatge lèxic)
$\text{sur}_{\text{o, ([-fem])}}$ - {Ø > o > e, w}: suro
$\text{flonj}_{\text{o, ([-fem])}}$ - {Ø > o > e, w}: flonjo
b. Amb MF de la classe II, Ø (selecció al·lomorf secundari per marcatge lèxic)
$\text{sal}_{\text{Ø, [+fem]}}$ - {a > Ø}: sal
c. Amb MF de la classe I, *o* (selecció al·lomorf secundari per condicionament fonològic)
$\text{pis}_{([-\text{fem}])}$ - {Ø > o > e, w} - s: *pis-s: pisos
$\text{gris}_{([-\text{fem}])}$ - {Ø > o > e, w} - s: *gris-s: grisos

Els exemples de (16) il·lustren els masculins amb selecció d'al·lomorfs terciaris, *e* (16a) o *w* (16b), per marcatge lèxic. L'entrada conté tot el conjunt ordenat d'al·lomorfs de la classe I, a la qual s'assignen els masculins; però el marcatge lèxic obliga a seleccionar l'al·lomorf terciari *e* o *w*.

(16) a. Amb MF de la classe I, *e* (selecció al·lomorf terciari per marcatge lèxic)
$\text{par}_{\text{e, ([-fem])}}$ - {Ø > o > e, w}: pare
$\text{còmod}_{\text{e, ([-fem])}}$ - {Ø > o > e, w}: còmode
b. Amb MF de la classe I, *w* (selecció al·lomorf terciari per marcatge lèxic)
$\text{atene}_{\text{w, ([-fem])}}$ - {Ø > o > e, w}: ateneu
$\text{europe}_{\text{w, ([-fem])}}$ - {Ø > o > e, w}: europeu

Per als adjectius i els noms amb parelles oposades per gènere amb la mateixa terminació per a masculí i femení, els quals —com s'ha exposat a § 4— només exhibeixen MF Ø, *a*, *e*, proposo de marcar la igualtat de MF en les formes d'ambdós gèneres amb marques lèxiques que remetin en el cas marcat al no marcat. Així, *gran* i *caminant* presenten una forma de masculí regular (amb l'al·lomorf prioritari de la classe I, Ø) i una forma de femení igual a la masculina, la qual cosa s'indica amb la marca lèxica «II=I» (17a); no es tracta, doncs, que la forma femenina pugui triar entre tot el conjunt ordenat d'al·lomorfs de la classe I (perquè no és de la classe I), sinó que ha de seleccionar el mateix al·lomorf que el seleccionat a la classe I per al masculí. La mateixa anàlisi s'aplica a les parelles amb un sol acabament en *e* per motius epentètics (cf. *febl(e)*, *lladr(e)* a (17b)), perquè la terminació morfològica *e* és més marcada (cf. (22)-(23)). A tall il·lustratiu, a (18) es desenvolupa l'entrada per a *gran*.

(17) Amb MF de la classe I, Ø (selecció al·lomorf prioritari en el masculí i en el femení per marca lèxica d'igualtat amb el masculí)
a. $\text{gran}_{\text{II-I}}$ $\text{caminant}_{\text{II-I}}$
b. $\text{febl}_{\text{II-I}}$ $\text{lladr}_{\text{II-I}}$

(18) $\text{gran}_{\text{II-I}}$
Masculí: $\text{gran}_{\text{II-I, ([–fem])}}$ - {Ø > o > e, w}: gran
Femení: $\text{gran}_{\text{II-I, ([+fem])}}$ - Ø: gran

Al mateix grup de *gran* i *feble* pertanyen els adjectius d'una sola terminació «zero» del tipus *feliç* (19). La vocal *o* morfològica que apareix en el masculí plural (*feliços*) s'explica com en *pisos* i *grisos* (cf. (15c)); això és: com que per reparar el problema de contacte de sibilants cal trencar la uniformitat paradigmàtica amb el masculí singular corresponent (*feliç*), s'opta per inserir material morfològic secundari, que és present en l'entrada lèxica (MF *o* de la classe I {Ø > o > e, w}), per no destruir l'adjacència dels morfs originals (cf. (19b)). En el femení, la marca lèxica «II=I» obliga que el femení tingui el mateix al·lomorf de MF que el masculí, blocant així l'aparició de qualsevol altre al·lomorf (crucialment, de la MF *a*; cf. femení singular, *feliç*, a (19c)). A diferència de la forma de masculí plural, la forma de femení plural tan sols té disponible la MF Ø per la marca lèxica «II=I» (cf. (19d)) i, per això, el contacte de sibilants només es pot reparar mitjançant epèntesi *e* (*felices*). La interpretació d'aquesta vocal depèn, doncs, del tipus de marcatge lèxic que s'ha presumit, és a dir, del fet que {a > Ø} no es troba disponible a l'entrada lèxica de les formes femenines per la marca «II=I», que no deixa que la forma femenina triï entre el conjunt ordenat d'al·lomorfs de la classe II que li correspondria per gènere sinó que ha de seleccionar el mateix al·lomorf que el seleccionat a la classe I per al masculí.[23] A (19) es detalla l'entrada de les quatre formes flexives de l'adjectiu *feliç*.

23. Si s'establís una marca lèxica del tipus «II, Ø» per a les formes femenines dels adjectius d'una sola terminació «zero», l'entrada tindria disponible tot el conjunt d'al·lomorfs de la classe II

(19) $\text{feliç}_{\text{II-I}}$

a. Masculí singular:	$\text{feliç}_{\text{II-I, ([–fem])}}$	- {Ø > o > e, w}:	feliç
b. Masculí plural:	$\text{feliç}_{\text{II-I, ([–fem])}}$	- {Ø > o > e, w} - s:	*feliç-s: feliços
c. Femení singular:	$\text{feliç}_{\text{II-I, ([+fem])}}$	- Ø:	feliç
d. Femení plural:	$\text{feliç}_{\text{II-I, ([+fem])}}$	- Ø - s:	*feliç-s: felic(e)s

En els adjectius i en els noms del tipus *belga* i *artista*, amb forma de femení regular (amb presència de l'al·lomorf prioritari de la classe II, *a*) i forma de masculí igual a la femenina, la igualtat s'indica amb la marca lèxica «I=II» (20). S'evita així haver de postular que *a* és una MF directament relacionada amb la classe I de masculí (perquè no apareix, com a marca de masculí, en les relacions masculí/femení que s'oposen per MF). A tall d'exemple, a (21) es desenvolupa l'entrada per a *belga*.

(20) Amb MF de la classe II, *a* (selecció al·lomorf prioritari en el femení i en el masculí per marca lèxica d'igualtat amb el femení)
$\text{belg}_{\text{I-II}}$ $\text{artist}_{\text{I-II}}$

(21) $\text{belg}_{\text{MFI=MFII}}$

Masculí:	$\text{belg}_{\text{I-II, ([–fem])}}$	- a:	belga
Femení:	$\text{belg}_{\text{I-II, ([+fem])}}$	- {a > Ø}:	belga

En els adjectius i en els noms del tipus *rude* i *ostatge*, amb forma de masculí i de femení en *e*, la vocal *e* no és una MF possible de femení i, per ser atribuïda a la forma masculina, cal que hi sigui assignada lèxicament. El marcatge, per tant, és doble: d'una banda, presenta *e* en la forma masculina (rud_e, $ostatg_e$) i, de l'altra, la forma femenina és igual a la masculina («II=I») (22). També en aquest cas s'aconsegueix no haver d'assignar una MF no prevista (*e* per a la classe II) mitjançant la igualació de la forma femenina a la masculina. A (23) es desenvolupa l'entrada per a *rude*.

(22) Amb MF de la classe I, *e* (selecció al·lomorf terciari en el masculí per marcatge lèxic i en el femení per marca lèxica d'igualtat amb el masculí)
$\text{rud}_{\text{e, II-I}}$ $\text{ostatg}_{\text{e, II-I}}$

(23) $\text{rud}_{\text{e, II-I}}$

Masculí:	$\text{rud}_{\text{e, II-I, ([–fem])}}$	- {Ø > o > e, w}:	rude
Femení:	$\text{rud}_{\text{e, II-I, ([+fem])}}$	- e:	rude

({a > Ø}), i es podria interpretar com a morfològica la vocal extra dels plurals com *felices* ($feliç_{\text{II,Ø}}$ - *{a > Ø}* - s, ortogràficament amb *e*: *felices*). Ara per ara, descarto aquesta opció perquè conduiria a haver d'analitzar diferent les formes dels adjectius d'una sola terminació amb *a* (*belga*) i amb *e* (*rude*); veg. (20)-(23).

La terminació *a* dels noms masculins i la terminació *e* dels noms femenins que no formen part de parelles oposades per gènere, és a dir, els noms que tenen un sol gènere com *map-a*, *dram-a* o *mar-e*, *piràmid-e*, s'assemblen a les MF anteriors, perquè les terminacions *a* (masculí) i *e* (femení) apareixen en parelles oposades per gènere amb una sola terminació (*un/una artista*, *un/una ostatge*) i perquè, tot i que hi ha pocs exemples, no són tan esporàdiques com la resta de terminacions (*o* de femenins, *os* de masculins, *i*, *u*, *is*, *us*), que són realment marginals. Considero, per tant, que és millor analitzar-les com a MF marcades lèxicament. Per no destruir els conjunts al·lomòrfics de MF directament relacionats amb gènere, proposo de marcar els noms que exhibeixen aquestes terminacions amb un diacrític que indiqui que prenen una MF de la classe contrària al gènere corresponent; això és, per als masculins en *a*, «II», amb selecció de l'al·lomorf prioritari (24a); per als femenins en *e*, «I,e», amb selecció de l'al·lomorf terciari per marcatge lèxic (24b).[24]

(24) a. $\text{dram}_{\text{II, ([–fem])}}$ - {a > Ø}: drama
b. $\text{mar}_{\text{I,e; [+fem]}}$ - {Ø > o > e, w}: mare

L'estudi de Solé i Oltra (1994) sobre les tendències dels parlants nord-occidentals quant a l'ús de les oposicions *e/a* aporta un argument addicional a l'hora de tractar *e* com a MF només de la classe I (amb què es relaciona el masculí), i no de la classe II (amb què es relaciona el femení), i a l'hora de tractar *a* com a MF només de la classe II, i no de la classe I. Solé i Oltra comprova que el patró *e/a* és tan estès que atreu analògicament elements de les parelles masculí/femení que normativament són d'una única terminació. Així, els casos amb una única terminació *e* passen a oposar-se amb les terminacions [e]/[a] (o [e]/[ɛ] segons la varietat), tant si la vocal és morfològica (25a) com si la vocal pot ser considerada epentètica en la forma masculina (25b), i els casos d'una única terminació *a* també (25c). Recull la mateixa tendència per als noms masculins en *a* i els noms femenins en *e* que no creen parelles oposades per gènere, pronunciats, respectivament, [e] (26a) i [a] (o [ɛ]) (26b).

(25) a. rud[e]/rud[a], jov[e]/jov[a], lliur[e]/lliur[a], jutg[e]/jutj[a] (i orf[e]/orf[a])
b. alegr[e]/alegr[a], sensibl[e]/sensibl[a], simpl[e]/simpl[a]
c. belg[e]/belg[a], egoist[e]/egoist[a], hipòcrit[e]/hipòcrit[a]

(26) a. di[e], idiom[e], pijam[e]
b. piràmid[a], febr[a], torr[a]

24. Des del punt de vista fonològic, en les varietats amb reducció sistemàtica cap a la vocal neutra, *a* i *e* poden ser considerades ocurrències d'una mateixa terminació i, per tant, l'anàlisi se simplifica perquè es troben disponibles en el conjunt d'al·lomorfs MF de la classe corresponent.

L'Institut d'Estudis Catalans considera admissible «la diferenciació fonètica entre el masculí i el femení del sufix *-ista*: *turista*, pronunciat *turiste* (masc.) o *turista* (fem.), pròpia dels parlars occidentals» (*PEOLC*: 16). L'Acadèmia Valenciana de la Llengua (*GNV*: 96) incorpora aquesta tendència també en la norma de la llengua escrita:

> Els substantius que tenen el sufix *-ista* per a designar tant el masculí com el femení (*un artista/una artista*) poden adoptar la terminació *-iste/-ista* per a distingir el masculí del femení (*un artiste / una artista*).
>
> OBSERVACIÓ: A partir del segle XV, per a designar el masculí, el sufix culte *-ista* comença a alternar en la llengua escrita amb la variant d'origen popular *-iste*.

En el *DOPV*, a més dels casos anteriors, es recull *rude* (masculí)/*ruda* (femení), al costat de *rude* (masculí i femení).[25]

Al costat de les regularitzacions *e/a*, Solé i Oltra (1994) n'observa d'altres amb l'ús de les oposicions Ø/*a* (27a) i *o/a* (27b) per part d'alguns parlants nord-occidentals.

(27) a. rud/rud[a], idiot/idiot[a], egoist/egoist[a], hipòcrit/hipòcrit[a]
b. rud[o]/rud[a], idiot[o]/idiot[a], còmod[o]/còmod[a]

Hi ha, doncs, arguments addicionals a favor de la preeminència de les oposicions Ø/*a*, *o/a* i *e/a*.

D'altra banda, en les formacions apreciatives, sigui quina sigui la terminació de la forma simple de partida, el sufix manté el gènere, però majoritàriament selecciona la MF prioritària de cada classe (28a-c), llevat del sufix augmentatiu *arr* (i dialectalment altres), que presenta l'al·lomorf secundari de la classe I (*o*) en la forma masculina per marcatge lèxic (28d). Convé notar que l'al·lomorf *w* mostra una forta tendència a conservar l'element no vocàlic en la base dels derivats apreciatius i d´alguns lèxics, amb l'avantatge fonològic d'evitar el hiat creat pel contacte de l'arrel i el sufix (28c).[26] Aquests paradigmes resulten de la reinterpretació de la MF *w* original com a part de l'arrel en formes concretes (veg. § 6.3), ben segur reforçada pel fet que la MF *w* ni apareix en les parelles

25. Mestres *et alii* (1995: § X.5) proposen més parelles *e/a* (i Ø/*a*) que les acceptades normativament per l'Institut d'Estudis Catalans i l'Acadèmia Valenciana de la Llengua, com ara *manobre/manobra*, *orfebre/orfebra*, etc. (i també *suplent/suplenta*, *xef/xefa*, etc.).

26. Cf. «la curiositat d'un *europeuet* com jo» (19 abr. 2006) (<http://desdesants.blog.cat/page/55/>); «no és inimaginable que tres *deuets* de bona fe i poc lluc vagin pel món encara» (*Circumstàncies*, de Joan Oliver, 1968, p. 73, exemple extret del CTILC); «com la *deua* meua i del mar» (*La cosa aquella*, d'Enric Casasses, Barcelona, Empúries, 1991, p. 61); «estem reformant l'*Ateneuet*» (5 ag. 2011) (<http://apvallcarca.wordpress.com/2011/08/05/a-lagost-feina-i-mes-feina/>); «El Betes era un *ateneuista* de tota la vida» (*Memòries i divagacions d'un futbolista discret*, d'Alfons Romeu i Sabater, 1959, p. 40, exemple extret del CTILC).

oposades per gènere amb una sola terminació ni en els sufixos derivatius nominals. També hi deu haver influït la prosòdia, per la unisil·labicitat de *w* amb l'arrel en la forma masculina, i l'existència de mots amb *w* a l'arrel, com *garneu/garneua* o *hereu/hereva*, *hereua*. Així mateix, els noms masculins en *a* poden presentar-la en la terminació dels diminutius corresponents (28e) (veg. exemples a (8b-c)), perquè coincideix formalment amb una de les terminacions flexives del sufix diminutiu ([+femení]: classe II, al·lomorf prioritari *a*): és un cas de falsa interpretació de la terminació, de pseudofemení *a* («pseudofemení» perquè el nom és pròpiament [–femení] però presenta MF desclassada de la classe II). Aquestes falses interpretacions de les terminacions també poden passar amb la terminació *s*, perquè es pot interpretar com a marca de pseudoplural, i amb la terminació *o* de femenins, que es pot reinterpretar com a pseudomasculí (veg. § 6.3).

(28) a. Masculins (MF Ø)
pal/pal-et, sur-o/sur-et, par-e/par-às, dram-a/dram-ot
lladr(e)/lladr-ot, artist-a/artist-às, ostatg-e/ostatg-et
car/car-ot, flonj-o/flong-et, còmod-e/comod-às
gran/grand-et, belg-a/belg-às, rud-e/rud-ot

b. Femenins (MF *a*)
taul-a/taul-et-a, veu/veu-arr-a, carn/carn-ass-a, mar-e/mar-on-a
lladr(e)/lladr-ot-a, artist-a/artist-ass-a, ostatg-e/ostatg-et-a
car-a/car-et-a, flonj-a/flong-et-a, còmod-a/comod-ass-a
gran/grand-et-a, belg-a/belg-ass-a, rud-e/rud-ot-a

c. Masculins (MF Ø, amb incorporació de *w* a l'arrel)
atene-u/atene-et, ateneu-et; europe-u/europe-et, europeu-et; dé-u/de-et, deu-et
Femenins (MF *a*, amb incorporació de *w* a l'arrel)
europe-a/europe-et-a, europeu-et-a; de-a/de-et-a, deu-et-a

d. Masculins (MF *o* a arr_o)
peu/peu-arr-o

e. Noms masculins amb MF *a* (MF Ø, *a* per falsa interpretació)
map-a/map-et, map-et-a

En les formes masculines plurals amb el sufix augmentatiu *às* es tria l'al·lomorf secundari de la classe I (*o*) per evitar el contacte de sibilants (*pal* fa *pal-às*, *pal-ass-o-s*; par_e fa *par-às*, *par-ass-o-s*), la qual cosa s'explica com en *pisos* i *grisos* (cf. (15c)); en les femenines, en canvi, apareix l'al·lomorf prioritari de la classe II (*a*), seleccionat pel sufix, en el singular i en el plural (ortogràficament *e* en els plurals: $carn_Ø$ fa *carnassa*, *carnasses*), tal com prediu l'anàlisi proposada.

6.2 El caràcter gramatical de les terminacions dels elements sense flexió

Alguns elements sense flexió —sense gènere, per tant— presenten en l'entrada lèxica l'especificació de classe (no marcada si són de la classe I, marcada

si són de la classe II) i exhibeixen majoritàriament els al·lomorfs prioritaris (Ø i *a*, respectivament) (29).

(29) lluny$_{(I)}$, aviat$_{(I)}$, damunt$_{(I)}$
enfor$_{II}$, encar$_{II}$, darrer$_{II}$

En usos nominals en plural, poden presentar selecció de l'al·lomorf secundari de la classe I (*o*) per motius fonològics, tal com prediu l'anàlisi proposada (30). S'observen vacil·lacions en les formacions de plural dels acabats en *s* precedida de consonant; cf. *abansos* (30a) vs. *abans* (30b). (Per al tractament dels nominals amb terminació *s*, que són invariables quant a nombre, vegeu § 6.3.)

(30) a. La pell es una cruïlla d'*abansos* i *despresos*. («Dibuixaré una platja amb banyistes i altres històries», d'Alfons Cervera, extret de *Mirades limitades. Imatges des de la presó*, d'Eduardo Alonso Urones, València, Universitat de València, 2006, p. 76)
<http://books.google.es/books?isbn=8437063485>
b. i cada imatge és part d'una novel·la —que no descarto escriure— el misteri del qual és en els *abans* i els *despressos* d'aquest moment bombolla. (9 jul. 2010)
<http://albertforns.blogspot.com/2010/07/lartigue.html>

En les formacions apreciatives d'adverbis i preposicions constatades, el sufix —com en els elements nominal vistos a § 6.1— manté la classe i selecciona la MF, la prioritària en el cas del sufix *et* (i *ot*), d'acord amb la terminació del mot base (I a *lluny-et*, *lluny-ot*, *aviad-et*, *aviad-ot*, *damunt-et*, *abant-et*; II a *enfor-et-a*, *encar-et-a*, *darrer-et-a*; veg. exemples a (10)), excepte en l'ús balear intensiu dels sufixos *et* i *ot*, que sempre prenen Ø (*endins-et*, *enfor-et*, *enrer-et* i *enrer-ot*; veg. exemples a (11)).

6.3 El caràcter gramatical de les terminacions esporàdiques

Queda per discutir el caràcter gramatical de les terminacions esporàdiques, que no tenen capacitat per establir oposicions de gènere ni apareixen com a possibles terminacions de sufixos. Es tracta de les terminacions *o* en noms femenins (*moto*), *os* (*termos*) en noms masculins i, indistintament en noms masculins i en noms femenins, *i*, *u*, *s*, *is*, *us*, *es* (*bigoti*, *diòcesi*; *sudoku*, *tribu*; *temps*, *bilis*; *cutis*, *dermis*; *virus*, *venus*; *pàncrees*, *càries*).

Amb relació a *s*, ja s'ha avançat a § 5 que les terminacions *(V)s* bloquen la formació de plural diferenciat, motiu pel qual alguns autors (p. ex., Lloret 1998 i, per al castellà, Bermúdez-Otero 2006) han proposat d'interpretar aquesta *s* com a pseudomarca flexiva de plural, és a dir, lèxicament marcada en els singulars en què apareix i ocupant la casella morfològica de flexió de nombre, la qual

cosa també explicaria algun ús apreciatiu amb la *s* present a la terminació del sufix (veg. exemples a (8a, c)). Ara bé, tenint en compte que el factor terminació *s* no és suficient per explicar tota la invariabilitat quant a nombre (cf., p. ex., els femenins invariables en [s], com *pols* i *falçs* [ˈfals], en què [s] és part de l'arrel) i en vista de les reveladores informacions que ens aporten les creacions apreciatives (amb terminacions *(V)s* que poden reaparèixer en els diminutius singulars i altres que no; cf. *tempets* vs. **clitorets*), és millor distingir dues conjuntures. D'una banda, les terminacions amb *s* que coincideixen formalment amb les terminacions de plural que admeten els sufixos apreciatius (*s*, *es* en el cas del sufix diminutiu *et*) i, de l'altra, les que no hi coincideixen (*is*, *us*, *os* en el cas de *et*): només en el primer cas la terminació pot reaparèixer en les terminacions de formes apreciatives i, per tant, només en aquests mots actua com a pseudomarca flexiva de plural (31a, c); en els mots en què no hi reapareix, *s* actua, en canvi, com una mera part del segment esporàdic final (31b, d). Així, com s'ha vist a § 5, en la construcció bàsica, el sufix diminutiu *et* s'adjunta a l'arrel, i després pren l'al·lomorf prioritari de la MF de la classe que li correspon i la marca de nombre pertinent. Ara bé, en el cas de la pseudomarca de plural (31a), aquest element desclassat —com la MF *a* de noms masculins (veg. § 6.1)— pot ser falsament interpretat i aparèixer en la terminació del diminutiu perquè formalment coincideix amb la marca regular de plural, fent l'aparença que el diminutiu s'ha infixat (31c).

(31)	a.	$\text{temp}_{\text{s, ([–fem])}}$ - {Ø > o > e, w} - s:	temps (pseudoplural *s*)
	b.	$\text{clítor-is}_{\text{([–fem])}}$ - {Ø > o > e, w}:	clítoris (terminació *is*)
	c.	$\text{temp}_{\text{s, ([–fem])}}$ - et - {Ø > o > e, w} - s:	tempets (falsa interpretació)
		$\text{temp}_{\text{s, ([–fem])}}$ - et - {Ø > o > e, w}:	tempet (sense falsa interpretació)
	d.	$\text{clítor-is}_{\text{([–fem])}}$ - et - {Ø > o > e, w}:	clitoret (*clitorets)

Des d'aquesta perspectiva, les terminacions *i*, *u*, *is*, *us* (*bigot-i*, *diòces-i*; *sudok-u*, *trib-u*; *clítor-is*, *derm-is*; *vir-us*, *ven-us*) no poden aparèixer mai en les terminacions de les formes apreciatives perquè no coincideixen formalment amb marques flexives ni són pròpiament MF. Són, si seguim el raonament de Viaplana (1991) per a mots d'aquest tipus, part de l'arrel d'un dels al·lomorfs radicals, i no tenen per tant cap possibilitat de poder-se reinterpretar com a pseudomarques de flexió. La incorporació d'aquestes terminacions a un dels al·lomorfs de l'arrel crea al·lomorfies del tipus {bigoti, bigot}, {clítoris, clitor}, etc. Tot plegat són uns pocs casos amb precedents, pel que fa al tractament, en les arrels dobles anotades per Mascaró (1986: 97), de mots com *alumini*, *alumini-ar* vs. *alumin-osi*; *principi*, *principi-ant* vs. *princip-al*; *vacu*, *vacu-ïtat* vs. *vac-ant*; *nervi*, *nervi-ós* vs. *in-nerv-ar*, amb els al·lomorfs de radical {alumini, alumin}, {principi, princip}, etc. La subcategorització dels al·lomorfs és morfològica: en els casos esmentats per Mascaró, la tria de l'al·lomorf radical depèn del sufix derivatiu; en el nostre cas, la tria de l'al·lomorf radical depèn de si apareix en la forma

simple del mot (al·lomorf amb vocal) o no (al·lomorf sense vocal) (32). Si la forma simple del nom és masculina, seleccionarà l'al·lomorf prioritari de la classe I, Ø, per defecte (32a); si la forma simple del nom és femenina, portarà lèxicament especificat l'al·lomorf secundari de la classe II, Ø (32b).

(32) a. {bigoti, bigot}
bigoti$_{([-fem])}$ - {Ø > o > e, w}: bigoti (i també a *bigotis*)
bigot$_{([-fem])}$ - et - {Ø > o > e, w}: bigotet (i també a *bigotut*, etc.)
b. {diòcesi, dioces}
diòcesi$_{Ø,\ [+fem]}$ - {a > Ø }: diòcesi (i també a *diòcesis*)
dioces - an$_{([+fem])}$ - {a > Ø}: diocesana (i també a *diocesà*, etc.)

El mateix s'esdevé amb la terminació excepcional *o* de femenins (*fot-o*, *mot-o*), amb la particularitat que, com que formalment coincideix amb la MF secundària de la classe I associada al gènere masculí, pot ser falsament interpretada com un pseudomasculí i, per tant, compondre diminutius alternatius amb la MF prioritària de la classe I (Ø), requerida pel sufix diminutiu *et* (*fotet* al costat de *foteta*, *motet* al costat de *moteta*). Per la seva banda, com que amb la terminació *os* només hi ha noms masculins (*cosm-os*, *term-os*, *albatr-os*...), aquests podrien ser interpretats com a portadors de la MF secundària de la classe I (*o*) i de *s* de pseudoplural, lèxicament marcats; però el fet que per a aquests noms no s'hagi documentat cap ocurrència de *s* en la terminació singular de formes apreciatives (*termet*, **termets*) fa pensar que és millor tractar-los com a un nou cas d'al·lomorfia radical: {*termos*, *term*}.

Hi ha dos casos especials per als quals cal buscar una explicació satisfactòria: els noms que presenten noves formacions apreciatives amb retenció de les terminacions *us* i *s* a la base (*viruset*, *venuseta*, *tempset*) i els masculins amb terminació *es* que també apareix en la terminació de formes apreciatives (*Elietes*, *Matietes* i *Carletes*). Quant a la primera construcció, per a casos similars en castellà Bermúdez-Otero (2006) ha proposat que la terminació *us* s'ha reinterpretat com a part de l'arrel (*virus-et*, *venus-et-a*). Es tracta, doncs, d'un nou cas d'al·lomorfia radical ({virus, vir}, {venus, ven}), que també afecta casos i usos d'altres mots com *temps* ({temps, temp}). La selecció de l'al·lomorf radical es troba subcategoritzada morfològicament: per exemple, se selecciona l'al·lomorf *virus* en la forma simple del mot (*virus*) i en l'apreciativa (*virus-et*); se selecciona l'al·lomorf *vir* en la resta de derivats (*vir-al*, *vír-ic*). La manca de plural diferenciat en la forma simple de noms no monosil·làbics acabats en *s* pot estar relacionada amb la prosòdia, perquè l'addició de la terminació *o-s* (masculí, cf. *feliços*) o *(e)s* (femení, cf. *felices*) en el plural crearia mots esdrúixols, contra els quals el català presenta una forta restricció: hi ha pocs mots esdrúixols i tots són lèxicament marcats; per tant, són esdrúixols tant en la forma de singular com en la de plural (*ràfega*, *ràfegues*; *pólvora*, *pólvores*; *òmnibus*, *òmnibus*). No es tracta, doncs, de descartar tots els esdrúixols, sinó simplement els que emergirien per la flexió de nombre (**vírusos*, **vènuses*) —i per descomptat els sobreesdrúixols

(**òmnibusos* vs. *autobusos*). La restricció prosòdica, però, és insuficient per explicar la manca de plural diferenciat en noms aguts amb terminació *s* (*temps*) o amb arrel acabada en *s* (*més*, *falçs* [ˈfals]).[27]

Els masculins amb terminació *es* que també apareix en terminacions de formes apreciatives (*Elietes*, *Matietes*, *Carletes*) són més problemàtics; però no deixen de ser un cas més de falsa interpretació de la terminació *es* per la coincidència formal amb la terminació regular de femení plural. Així, formes com *Elietes*, *Matietes* i *Carletes* (33a), d'una banda, s'assemblen als apreciatius dels *pluralia tantum* perquè les terminacions hi reapareixen (33b) i, de l'altra, contrasten amb altres noms de terminació *es* en què o bé *es* no reapareix en els apreciatius (33c) o bé només hi apareix *s* (33d).

(33) a. Elies/Eli-et-es, Maties/Mati-et-es, Carles/Carl-et-es
b. tisores/tisor-et-e-s, tisor-ass-e-s; vacances/vacanc-et-e-s
c. Hèrcules/hercul-et, Sòcrates/Socrat-et, Carles/Carl-et, Carl-ot
d. Carles/Carl-et-s, Carl-ot-s

Com que en els apreciatius dels *pluralia tantum* (que tenen el tret «plural» lèxicament marcat perquè són plurals morfològics; cf. la concordança plural en el sintagma *les tisores negres*) és indubtable que la terminació *es* es troba relacionada amb les categories gramaticals de gènere (femení: classe I, *a*) i de nombre (pseudoplural *s*) (34a), proposo d'atribuir la terminació *es* de mots com *Elies*, *Maties* i *Carles* (quan fa *Carletes*) a una interpretació falsa del conjunt *es* com a MF *a* desclassada (de pseudofemení) de la classe II (ortogràficament *e* en aquest context) i *s* de pseudoplural (34b) (veg. Lloret 1996b, 1998). Així les coses, la terminació *s* reapareix en la terminació de l'apreciatiu i amb ella l'altra terminació flexiva possible del diminutiu, això és, MF *a* (que apareix rectament en els femenins perquè estan assignats a la classe II).

(34) a. $\text{tisor}_{[+\text{fem}],\ [\text{pl}]}$ - {a > Ø } - s: tisores (pseudoplural *s*)
$\text{tisor}_{[+\text{fem}],\ [\text{pl}]}$ - et - {a > Ø } - s: tisoretes (falsa interpretació)
b. $\text{eli}_{\text{II},\ \text{s},\ ([-\text{fem}])}$ - {a > Ø } - s: Elies (pseudofemení *a*, pseudoplural *s*)
$\text{eli}_{\text{II},\ \text{s},\ ([-\text{fem}])}$ - et - {a > Ø } - s: Elietes (falsa interpretació)

Per als noms que no permeten la presència de l'acabament *es* (ni de simplement *s*) en formes apreciatives, proposo, en canvi, que el segment sigui part d'un dels al·lomorfs de l'arrel: {hèrcules, hèrcul}. La subcategorització morfològica

27. La importància de la prosòdia s'entreveu en la formació col·loquial dels plurals dels dies de la setmana acabats en *s*: els plans no exhibeixen plurals diferenciats (**dimécressos*, **divèndressos*); però n'exhibeixen els aguts (*dillunsos*, *dimarsos* i *dijousos*, recollits a la *GNV*: 105 —encara que no acceptats normativament) i, òbviament, els plans que no acaben en *s* (*dissabtes*, *diumenges*) (veg. Lloret 1996b; Pérez Saldanya *et alii* 2004: 124). L'ús col·loquial del plural esdrúixol *llàpissos*, creat a partir del mot pla *llapis*, també demostra que la prosòdia no és l'únic factor que explica la invariabilitat quant a nombre.

determina que l'al·lomorf «hèrcules» se seleccioni en la forma simple (35a) i l'al·lomorf «hercul» a la resta de formes (35b).

(35) {hèrcules, hercul}
a. hèrcules$_{([-fem])}$ - {Ø > o > e, w}: Hèrcules
b. hercul$_{([-fem])}$ - et - {Ø > o > e, w}: herculet (i també a *herculà*, *herculini*, etc.)

Per a l'únic cas que he sabut trobar amb acabament *es* i presència de *s* en la terminació d'algun apreciatiu (*Carles*/*Carlets*, vacil·lant amb *Carlet* i *Carletes*, i *Carlots*, vacil·lant amb *Carlot*), la vocal *e* pot ser tractada com a epentètica i *s* com a marca de pseudoplural (36a): en aquest context, només *s* pot aparèixer en la terminació apreciativa (36b), talment com s'esdevenia en *temps* (cf. (31c)) (veg. Lloret 1996b, 1998).[28]

(36) a. carl$_{s,\ ([-fem])}$ - {Ø > o > e, w} - s: *Carl-s: Carl(e)s (pseudoplural *s*)
b. carl$_{s,\ ([-fem])}$ - et - {Ø > o > e, w}: Carlet (sense falsa interpretació)
carl$_{s,\ ([-fem])}$ - et - {Ø > o > e, w} - s: Carlets (falsa interpretació)

Resumint: els noms amb terminacions amb *s* de pseudoplural poden aparèixer amb la marca de pseudoplural en les terminacions de les formes apreciatives per falsa interpretació flexiva de nombre, de la mateixa manera que la marca flexiva relacionada amb gènere del sufix *et* —i similars— (classe II, *a*; classe I, Ø) pot aparèixer per falsa interpretació en els noms masculins amb *a* (que s'interpreten falsament com a femenins) i en els noms femenins amb *o* (que s'interpreten falsament com a masculins). Aquesta correlació emfasitza el caràcter pseudoflectiu d'algunes terminacions i posa de relleu, d'una banda, que només es poden interpretar falsament segments finals que coincideixen formalment amb marques flexives i, de l'altra, que només *reapareixen* com a terminacions flexives *regulars* dels sufixos apreciatius corresponents (per exemple: *a*, en el femení *taula*/*tauleta* i per falsa interpretació en *mapa*/*mapeta*; Ø, en el masculí *pal*/*palet* i per falsa interpretació en *moto*/*motet*; *s*, en el plural *pals*/*palets* i per

28. Per al castellà, Bermúdez-Otero (2006) ofereix una explicació similar quant a la reinterpretació del sufix de plural, per a casos com *Carlitos* (vs. *Carlote*) de *Carlos*, *mecenitas* de *mecenes* (com els nostres *Carletes*, *Elietes* i *Matietes*), i quant a la reinterpretació d'algunes terminacions com a part de l'arrel, per a casos com *virusito* de *virus*, *brindisito* de *brindis* (com els nostres *viruset*, *venuseta*). Ara bé, en l'anàlisi d'aquest autor totes les terminacions vocàliques (tant les MF que, en l'anàlisi per al català que proposo, deriven dels conjunts classe I i classe II com les terminacions esporàdiques que he tractat com a part de l'arrel) són MF (*stem formatives*, en la seva terminologia) presents a la base lèxica (p. ex., *pozo* [poz-o], *pocero* [[poz-o] er-o]]). En el contacte amb altres sufixos derivatius, elimina les vocals per motius fonològics molt limitats, això és: elisió restringida, per una banda, a l'aparició de vocals adjacents pertanyents a dominis morfològics diferents i, per l'altra, a l'elisió mínima de segments (com en *pocero* [[poz-**o**] **e**r-o], amb simplificació de les vocals adjacents de l'arrel i del sufix; però no en *bacalao* [bacala-o], amb manteniment de les vocals adjacents radicals, vs. *bacalaíto* [[bacala-**o**] **i**t-o]], amb simplificació mínima —una sola vocal de l'arrel— de les vocals adjacents de l'arrel i del sufix).

falsa interpretació en el singular *temps/tempets*, i *a-s*, en el femení plural *taules/tauletes* i per falsa interpretació en el masculí singular *Elies/Elietes*).

7. Conclusions

En aquest treball, he tractat de recollir les diferències de comportament de les terminacions nominals atenent no tan sols al grau de representativitat de cada una, sinó també a les limitacions distribucionals que presenten quant a la capacitat d'establir oposicions per gènere gramatical i quant a la capacitat per ocórrer en els elements de la llengua (adjectius vs. noms, formes simples vs. formes derivades). A banda de mantenir l'indiscutible caràcter flexiu de la marca de nombre (plural) *s*, he conclòs que cal mantenir la distinció per gènere (gramatical), masculí i femení ([±femení]), i atribuir els elements nominals de cada gènere a les classes formals I i II, respectivament, a les quals també són atribuïts alguns elements sense flexió. Per a la classe I, he identificat el conjunt d'al·lomorfs ordenats {Ø > o > e, w} i per a la classe II, {a > Ø}. Només aquestes terminacions apareixen tant en noms com en adjectius. La selecció d'al·lomorfs es fa per la priorització per defecte (Ø en la classe I, *a* en la classe II), per motius fonològics (*o* en la classe I per contacte de sibilants) o mitjançant el marcatge lèxic (*o*, *e*, *w* en la classe I; Ø en la classe II). He limitat l'epèntesi als casos de vocal *e* inserida per solucionar problemes de sonicitat creixent o de contacte de sibilants.

He identificat, a més, que en les parelles oposades per gènere amb una sola terminació només apareix un subconjunt de les marques de classe anteriors: Ø, *a*, *e*, les quals són atribuïdes a les formes no previstes mitjançant un diacrític lèxic que obliga a tenir la marca de la classe en què apareix rectament («II=I» per als acabats en Ø; «I=II» per als acabats en *a*, i «II=I; I,e» per als acabats en *e*). Un mecanisme similar s'ha emprat per marcar els noms masculins que no tenen un corresponent en l'altre gènere que acaben en *a* («II») i els noms femenins que no tenen un corresponent en l'altre gènere que acaben en *e* («I,e»). Igualment, els sufixos derivatius només exhibeixen un subconjunt de les marques de classe previstes: Ø, *o*, *e* en la classe I; *a*, Ø en la classe II. I encara en els sufixos apreciatius la distribució és més limitada: Ø, *o*, en la classe I; *a* en la classe II. En les formes apreciatives i en alguns derivats lèxics, l'al·lomorf *w* mostra una forta tendència a ser reinterpretat com a part de l'arrel, amb què es milloren aspectes prosòdics i s'homogeneïtzen aspectes distribucionals; la seva reinterpretació com a part de l'arrel reduiria, per tant, el conjunt d'al·lomorfs de les MF de la classe I a {Ø > o > e}).

He tractat les altres terminacions, que només apareixen en un nombre de noms molt limitat, com a pseudomarca de plural en algunes ocurrències de *s* i com a part d'un dels al·lomorfs de l'arrel en la resta de casos, excepte per a la terminació *es*, que pot ser interpretada com a MF *a* seguida de pseudoplural *s* o

bé com part de l'arrel, segons les formes derivades que origina en cada element lèxic. Els al·lomorfs radicals es distribueixen per subcategorització morfològica. Les creacions lèxiques apreciatives que componen els parlants mostren que hi ha casos de reinterpretació de la pseudomarca de plural *s*, de la pseudomarca de femení *a* i de la pseudomarca de masculí *o* així com algun cas de reestructuració de la terminació original com a part de l'arrel (*w*, *s*, *us*). D'aquesta manera, l'anàlisi plantejada acull els usos poc habituals de les formes apreciatives d'alguns elements lèxics, que porten els parlants a seguir —amb un cert grau de variació— algun dels patrons existents; però només aquests i no uns altres. Sens dubte, futures cerques posaran de manifest noves creacions dels parlants quant als elements estudiats i hauran de corroborar —o mudar— l'ordenació proposada, de la mateixa manera que, amb els anys, les realitats —virtuals o no— i els treballs d'altres col·legues m'han incitat a modificar alguna de les meves posicions anteriors.

Maria-Rosa Lloret
Universitat de Barcelona

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

Alcover, Antoni M. (2001), *Mostra de diccionari mallorquí*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

Bermúdez-Otero, Ricardo (2006), «Morphological structure and phonological domains in Spanish denominal derivation», dins Fernando Martínez-Gil & Sonia Colina (ed.), *Optimality-Theoretic Studies in Spanish Phonology*, Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins, pp. 278-311.

Bonet, Eulàlia (2006), «Gender allomorphy and epenthesis in Spanish», dins Fernando Martínez-Gil & Sonia Colina (ed.), *Optimality-Theoretic Studies in Spanish Phonology*, Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins, pp. 312-338.

Bonet, Eulàlia & Maria-Rosa Lloret (1998), *Fonologia catalana*, Barcelona, Ariel.

Bonet, Eulàlia, Maria-Rosa Lloret & Joan Mascaró (2007), «Allomorph selection and lexical preferences: Two case studies», *Lingua*, 117, pp. 903-927.

Clua, Esteve (2002), «Gènere i nombre en els noms i en els adjectius», dins Joan Solà, Maria-Rosa Lloret, Joan Mascaró & Manuel Pérez Saldanya (dir.), *Gramàtica del català contemporani*, vol. 1, Barcelona, Empúries, pp. 483-534. [Cito per la 4a ed. (definitiva), 2008.]

CTILC = Institut d'Estudis Catalans, *Corpus textual informatitzat de la llengua catalana*. [Accessible a: <http://ctilc.iec.cat/>.]

DCI = Mascaró, Joan & Joaquim Rafel (1990), *Diccionari català invers amb informació morfològica*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

DCVB = Alcover, Antoni M. & Francesc de B. Moll (1930-1962), *Diccionari català-valencià-balear*, 10 vol., Palma de Mallorca, Impremta de Mn. Alcover /

Gràfiques Miramar [segons els volums]. [2a ed. del vol. 2, 1964; del vol. 1, Palma de Mallorca, Moll, 1968.] [Accessible a <http://dcvb.iecat.net>.]

DGLC = Fabra, Pompeu (1932), *Diccionari general de la llengua catalana*, Barcelona, Llibreria Catalònia. [Cito per la 17a ed. Barcelona, EDHASA, 1983.]

DIEC = Institut d'Estudis Catalans (2007), *Diccionari de la llengua catalana*, 2a ed., Barcelona, Ed. 62 / Enciclopèdia Catalana. [Accessible a <http://dlc.iec.cat>.]

DOPV = Acadèmia Valenciana de la Llengua (2006), *Diccionari ortogràfic i de la pronúncia del valencià*, València, Publicacions de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua. [Accessible a <http://www.avl.gva.es>.]

Fabra, Pompeu (1956), *Gramàtica catalana*, Barcelona, Teide. [Cito per la 9a ed., 1979.]

GNV = Acadèmia Valenciana de la Llengua (2006), *Gramàtica normativa valenciana*, València, Publicacions de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua. [Accessible a <http://www.avl.gva.es/PDF/GNV.pdf>.]

Harris, James W. (1985), «Spanish word markers», dins F.H. Jr. Nuessel (ed.), *Current Issues in Spanish Phonology and Morphology*, Bloomington, Indiana University Linguistics Club, pp. 33-54.

— (1991), «The exponence of gender in Spanish», *Linguistic Inquiry*, 22, pp. 27-62.

— (1992), «The form classes of Spanish substantives», dins Geert Booij & Jaap van Marle (ed.), *Yearbook of Morphology 1991*, Dordrecht, Kluwer, pp. 65-88.

Lleó, Concepció & Joan Mascaró (1976), «Contribució a la fonologia generativa del català: reestructuració en la gramàtica?», dins Robert Brian Tate & Alan Yates (ed.), *Actes del Tercer Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, Oxford, The Dolphin Book, pp. 61-80.

Lloret, Maria-Rosa (1996a), «El tractament de les formes nominals 'invariables' quant a nombre», *Caplletra. Revista Internacional de Filologia*, 19 (tardor 1995) [Monogràfic sobre «Fonologia i morfologia», coord. Jesús Jiménez, Manuel Pérez Saldanya & Júlia Todolí], pp. 215-227.

— (1996b), «Els diminutius i les marques de gènere», dins *Estudis de lingüística i filologia oferts a Antoni M. Badia i Margarit*, vol. 3, Barcelona, Departament de Filologia Catalana de la Universitat de Barcelona / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 63-76.

— (1998), «Sobre l'estructura morfològica dels noms en català i en castellà», dins Giovanni Ruffino (ed.), *Atti del xxi Congresso Internazionale di Linguistica e Filologia Romanza*, vol. 2, Tübingen, Niemeyer, pp. 557-566.

— (2002), «Estructura sil·làbica», dins Joan Solà, Maria-Rosa Lloret, Joan Mascaró & Manuel Pérez Saldanya (dir.), *Gramàtica del català contemporani*, vol. 1, Barcelona, Empúries, pp. 195-249. [Cito per la 4a ed. (definitiva), 2008.]

Lloret, Maria-Rosa & Joan Mascaró (2006), «Depalatalization in Spanish revisited», dins Fernando Martínez-Gil & Sonia Colina (ed.), *Optimality-Theoretic Studies in Spanish Phonology*, Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins, pp. 74-98.

Lloret, Maria-Rosa & Joaquim Viaplana (1992), «Les vocals finals dels elements nominals en català», dins Antoni Ferrando & Albert G. Hauf (ed.), *Miscel-*

lània Joan Fuster, vol. 5, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 419-445.

— (1997), «On the morphological category of gender in Catalan and in Spanish», dins Wolfgang U. Dressler, Martin Prinzhorn & John R. Rennison (ed.), *Advances in Morphology*, Berlin / New York, Mouton de Gruyter, pp. 171-188.

— (1998), «El binarismo del género gramatical en castellano y en catalán», *Verba. Anuario Galego de Filoloxía*, 25, pp. 71-91.

Mascaró, Joan (1983), *La fonologia catalana i el cicle fonològic*, Bellaterra, Servei de Publicacions de la Universitat Autònoma de Barcelona.

— (1985), «Catalan nominal markers and vowel insertion», *Working Papers in Linguistics*, vol. 7, Cornell, Cornell University, pp. 162-175.

— (1986), *Morfologia*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana.

— (2002), «El sistema vocàlic. Reducció vocàlica», dins Joan Solà, Maria-Rosa Lloret, Joan Mascaró & Manuel Pérez Saldanya (dir.), *Gramàtica del català contemporani*, vol. 1, Barcelona, Empúries, pp. 89-123. [Cito per la 4a ed. (definitiva), 2008.]

Mestres, Josep M., Joan Costa, Mireia Oliva & Ricard Fité (1995), *Manual d'estil. La redacció i l'edició de textos*, Vic, Eumo; Barcelona, Associació de Mestres Rosa Sensat / Publicacions i Edicions de la Universitat Barcelona / Universitat Pompeu Fabra. [Cito per la 3a ed. (act. i ampl.), 2007.]

Palmada, Blanca (1994), *La fonologia del català. Els principis generals i la variació*, Bellaterra, Servei de Publicacions de la Universitat Autònoma de Barcelona.

PEOLC = Institut d'Estudis Catalans (1999), *Proposta per a un estàndard oral de la llengua catalana, i. Fonètica*, 3a ed., Barcelona, Institut d'Estudis Catalans. [1a ed., 1996, dins *Documents de la Secció Filològica, ii*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, pp. 101-118; accessible a <http://publicacions.iec.cat/repository/pdf/00000062/00000072.pdf/>.]

Pérez Sadanya, Manuel, Manuel Sifre Gómez & Júlia Todolí Cervera (2004), *Morfologia catalana*, Barcelona, UOC.

Roca, Iggy (1989), «The organisation of gramatical gender», *Transactions of the Philological Society*, 87.1, pp. 1-32.

Solé i Oltra, Xavier (1994), «L'oposició de les àtones finals *e/a* en els elements nominals del català nord-occidental», tesina, Universitat Pompeu Fabra.

Viaplana, Joaquim (1991), «Sobre la flexió nominal en català», dins *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes*, vol. 23 (*Miscel·lània Jordi Carbonell*, 2), Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 235-264.

— (2011), «Les classes flexives i la flexió nominal en català», dins Maria-Rosa Lloret & Clàudia Pons (ed.), *Noves aproximacions a la fonologia i la morfologia del català. Volum d'homenatge a Max W. Wheeler*, Alacant, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana, pp. 543-568.

Wheeler, Max W. (1979), *Phonology of Catalan*, Oxford, Blackwell.

— (2005), *The Phonology of Catalan*, Oxford, Oxford University Press.